

I. M. I.

1. 26

მეცნიერება

სწავლა-მეცნიერება

ბუნებისა და ზნეობისა

ფრანკისკ იაკობის ძე გოკიელის
მიერ.

ვსწირავ ღარიბების სასარგებლოდ

თფილისი

მსწრაფლმბეჭდავი არხ. „ნაღველა“ სემენოვის ქ. № 4.

1909

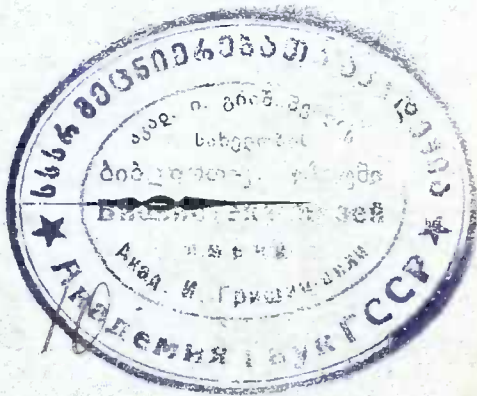
I. M. I.

სწავლა-მეცნიერება

ბუნებისა და ზნეობისა

30 532

ფრანკისკ იაკობის ძე გოკიელის
მიერ.

თფილისი

მწარაფლმბეჭდავი ანბ. „ნაღუდა“ სემენოვის ქ. № 4.

1909

როგორც ვარსკვლავთ მრიცხველურ მეცნიერება ამტკიცებს, ჩვენი დედამიწა კვერცხივით მრგვალია და ტრიალებს ჰაერში ე. ი. დაცურავს ეთერში *), როგორც ღრუბლები, ანუ უფრო ემსგავსება: ზღვაში მიმცურავ გემს.

დედამიწა ტრიალობს თავის ღერძზე ოც-და-ოთხ საათის განმავლობაში და იმავე დროს გარეშემო უვლის მზეს აღნიშნულ წრეზე, ანუ ელიბსით და სჭირდება მას ამ მანძილის გასარბენად სამას-სამოცდა-ხუთი დღე და ღამე **)

ეს ემსგავსება ბავშვების ბზრიანას, რომელსაც ატრიალებენ ანთებულ სანთლის გარშემო. როდესაც ბზრიანა თავის გარშემო ტრიალბსე, ის

*) ეთერი არის ძლიერი თხელი თვისების მატონია, რომლითაც მთელი ქვეყნიერება გაუფენთილია და მასში დაცურავს: ჩვენი დედამიწა, მზე, მთვარე, ვევენნი პლანეტები და ვარსკვლავნა.

**), ჩვენი წელიწადი დამუარებულია დედამიწის ერთგვარ შემოკლავზე მზის გარშემო; ხოლო დღე და ღამე დედამიწის ერთგვარ შემოტრიალებზე—თავის ღერძზე.

ხან ერთს გვერდს მიაქცევს სინათლეს და ხან მეორეს; ხან ერთი მხარე განათლდება ბზრიალისა, ხან მეორე. ერთ მხარეს რომ დღე იქმნება, მეორე მხარეს — ღამე.

დედამიწაც ასეა: მინამ დედამიწა მზის გარეშემო ერთჯერ შემოუვლიდეს, ის სამას სამოცდახუთჯერ თავის-თვის შემოტრიალდება და ამნდენჯერვე მზეს ხან ერთ გვერდს მიაქცევს და ხან მეორეს. ამნაირი მისი მოძრაობით ჩვენ გვგონია, რომ მზე და პლანეტები ჩვენ თავს დაგვეტრიალებენ, ხოლო დედამიწა დგას. ვისაც უმგზავრია ორთქლმატარებელით, ის კარგად შეამჩნევდა, რომ თითქოს: მინდვრები, ტყეები, ბუჩქები, მთები და წყლის ნაპირები მირბიან და ორთქლმატარებელი კი ვითოდმც დგას. მაგრამ ეს ასე როდია, ამას მხედველობა გვატყუებს. ნამდვილათ კი დედამიწა მიცურავს ჰაერში სისწრაფით ოთხმოცდაცხრამეტი-ათას ვერს საათში; მზე და ცა კი გაჩერებულს არიან.

დედამიწა დაზომილია და აღმოჩნდა ხმელეთი ასთორმეტი მილიონი კვადრატი ვერსი; წყალი კი არის სამას-ოცდა ჩვიდმეტი მილიონი. ე. ი. დედამიწის გარეშემო თვლენს ორმოცდა-ექვსი-ათას შვიდას-სამოცდა-თერთმეტი დესეტინა.

დედამიწას რომ სარტყელი შემოავლოდ დასკირდებოდა სიგრძით ოცდა-ჩვიდმეტი ათასი ვერსისა, იგი იყოფება ხუთ ნაწილად: ევროპა, აზია, აფრიკა, ამერიკა და ავსტრალია.

დედამიწის ზურგზე ცხოვრობენ ათას-ხუთას-
მილიონი კაცი და ქალი; ლაპარაკობენ ოთხას ორ-
მოცდა-ათ სხვა და სხვა ენაზე. სარწმუნოებრივ
შემდეგია: კათოლიკები ირიცხებიან (227) ორას-
ოცდა-შვიდი მილიონი, ბერძნების სარწმუნოებისა
(93) ოთხმოცდა-ცამეტი მილიონი, პროტესტანტე-
ბი (161) ას-სამოცდა-ერთი მილიონი, სომხები გრი-
გორიანები (8) რვა მილიონი, ურბები (7) შვიდი
მილიონი, მაჰმადის სჯულისა (170) ას-სამოცდა-
ათი მილიონი და კერპთაყვანისმცემელნი (834)
რვაას.ოცდა-თოთხმეტი მილიონი. დედამიწას აქვს
ბევრი ანდამატი (მაგნიტი) რომლის ძალით იკრავს
თავის ზურგზე: შენობებს, კაცს, პირუტყვს, ხეხი-
ლებს და სხვას.

ვარსკვლავთ მკვრეტელებმა კარგად გამოიძი-
ეს დურბინდის შემწეობით, რომელსაც „ტელესკო-
პი“ ჰქვია და აღმოაჩინეს, რომ ზეცაში ბევრი პლა-
ნეტებია, რომელნიც ჩვენ დედამიწას ძალიან ემ-
სგავსებიან. მაგ. მერკური, რომელიც წარმოადგენს
შავ და რგვალ საგანს, ბურთივით და განათებულია
მზის სხივებისაგან. იგი, მსგავსად დედამიწისა, ტრი-
ალობს ჰაერში (ეთერში). მას რომ გარეშემო სარ-
ტყელი შემოავლოთ დასჭირდებოდა სიგრძით თო-
თხმეტი-ათასი ვერსისა ე. ი. მერკური ორ ნახევარ-
ზე უმცროსია დედამიწაზე- მერკურს აქვს თავისი
საკუთარი გზა, ანუ ელიპსი, რომლითაც უფლის

გარეშემო მზესა დი სჭირდება ერთი შემოტრიალებასე ოთხმოცდა-რვა დღე და ღამე.

აქ უნდა ვიგულისხმოთ, რომ მერკურზე ჯოჯოხეთის სიცხე უნდა იყოს, რადგანაც უფრო ახლოდგას მზესთან ე. ი. ორმოცდა-ცამეტი მილიონი ვერსის მანძილზე; ხოლო ჩვენი დედამიწა კი ას-ოცდა-ცხრამეტ მილიონ ვერსზეა, ასე რომ ორნახევარზე მეტად დაშორებულია. მერკური შეიძლება დაინახოს კაცმა დასავლეთისკენ მზის ჩასვლის დროს.

პლანეტი—ვენერა დაშორებით დგას მზისგან ას-ორი მილიონი ვერსის მანძილზე. სარტყელი დასჭირდებოდა ოცდა-ჩვიდმეტი ათას-სამას-ოთხმოცდა-ოთხი ვერსისა. იგი, აგრეთვე ტრიალებს მზის გარეშემო ორას ოცდა ოთხი დღე და ღამე, ვენერა კარგად სჩანს აღმოსავლეთისკენ მზის ამოსვლის დროს.

პლანეტი—მარსი დაშორებულია მზისაგან ორას-ათი მილიონი ვერსის მანძილზე. აქვს აგრეთვე თავის საკუთარი წრე და უვლის გარშემო მზეს ექვსას-სამოცდა რვა დღე და ღამე. მაშასადამე, მარსის წელიწადი ორჯერ მეტი ყოფილა ჩვენებურ წელიწადზე, რადგანაც დედამიწა ტრიალებს მზის გარშემო მარტო სამას-სამოცდა-ხუთი დღე და ღამე. მარსს, რომ სარტყელი შემოავლოთ, დასჭირდებოდა ცხრამეტი-ათას-რვაას-სამი ვერსისა სიგძრთ. ე. ი. ჩვენი დედამიწა ორჯერ უმეტესია მარსზე,

მარსი ტრიალებს თავის ღერძზე ოცდა ოთხ საათში და ორმოც მინუტში.

იუპიტერი—მზისაგან დაშორებულია შვიდას-
ოც მილიონ ვერსზე, სარტყელი დასჭირდებოდა
სიგძით ორმოცდა-ერთი-ათას-ოთხას-ორმოცდა-რვა
ვერსისა; მზისა გარეშემო ტრიალობს თერთმეტი
წელიწადი, ათი თვე და ჩვიდმეტი დღის განმავ-
ლობაში, თავის ღერძზე კი ათ საათში.

პლანეტა სატურნი თავის ღერძზე ტრიალებს
ათ საათის და თორმეტი მინუტის განმავლობაში.
იგი დაშორებით დგას მზისაგან ათას-სამას მილიონ
ვერსზე. მზეს რომ შემოუტრიალდეს სატურნი ერთ-
ჯერ, დასჭირდებოდა ოცდა-ცხრა ჩვენებური წე-
ლიწადი და ოთხი თვე. მას აქვს რვა ჩვენებური
მთვარე.

ნეპტუნი—დაშორებულია ჩვენი დედამიწისაგან
ოთხი-ათას მილიონ ვერსზე, მზისაგან კი ოთხი-
ათას-ას-სამოცდა-ათი მილიონ ვერსის მანძილზე
დგას.

მზის გარეშემო ერთჯერ შემოვლას ანდომებს
ას-სამოცდა ოთხი წელიწ., ცხრა თვეს და თერთ-
მეტ დღეს, ასე რომ მის წელიწადი მთელ ჩვენ
საუკუნეზე მეტია. აქ უნდა ვსთქვად, რომ რაო-
დენათაც უფრო დაშორებულნი არიან პლანეტები
მზის სხივებისაგან, იმდენი უფრო ნელ-ნელა ტრია-
ლობენ; პირიქით თუ ახლოს დგანან მზესთან, მა-
შინ უფრო ჩქარ-ჩქარა ტრიალობენ.

ზეციერნი პლანეტები, მსგავსად ზევით აღნიშნულებისა, ურიცხვნი არიან, მაგრამ ტელესკოფის თვალი ვერ მისწდომია და ვერ გაურჩევია მათი შორს მდგომლობის გამო. ხოლო საოცარ სილამაზეს წარმოადგენენ ვარსკულაეები; ტელესკოფის თვალით რომ შეჰხედოს კაცმა, აღტაცებაში მოვა მათი ბრწყინვალეობისაგან. მსგავსად ძვირფასი, ფერად-ფერადი ქვებისა: ზოგნი მათგანა ბრწყინავენ ბრილიანტივით, ზოგნი—ზურმუხტის თვალვით. მაგრამ იმავე დროს კაცს შიშის ზარი ეცემა მათი უდიდესობით: რადგან ჩვენი დედამიწის ოდენა შარები, რომელნიც ურიცხვია, ბუზებივით ტრიალობენ ჰაერში *).

ყველაზე ახლო ჩვენ დედამიწასთან იპოფება მთვარეს პლანეტი ე. ი. დგას სამას-სამოცდა-ათასი ვერსის მანძილზე. მთვარეს, რომ გარშემო სარტყელი შემოავლოთ დასჭირდებოდა სიგრძით ათას-ორას-ორმოცდა-თუთხმეტი ვერსისა. იგი უმცირესია დედამიწაზე ორმოცდა-ცხრამეტჯერ. როგორც ვიცით, ჩვენი თვეები და კვირეები დამყარებულნი არიან მთვარეს მოძრაობაზე, რადგან ერთი

*) შესანიშნავია ის მით, რომ ზღაპრები უკლიან მზის გარეშემო: ზოგნი მარჯვნივ, ზოგნი მარცხნივ აკრეთვე ზოგნი ჩქარ-ჩქარა ტრიალობენ, ზოგნი ნელ-ნელა, მაგრამ მაინც არ შეხუდებიან ერთი მეორეს და ეგელანბ თავის აღნიშნულ გზაზე ტრიალობენ.

თვე ე. ი. მთვარე ოთხ ნაწილათ იყოფება: პირველ კვირას განათლებული აქვს მთვარეს მეოთხედი ნაწილი რქასავით; მეორე—კვირას ნახევარი; მესამეს—სამი ჩარეკი და მეოთხე კვირას სრული მთვარე ე. ი. ერთი თვე.

მზის დაბნელება წარმოსდგება, როდისაც მთვარე დედამიწის გარეშემო სირბილის დროს, დედამიწის და მზის შუა მოექცევა, ე. ი. სამნივე ერთ ხაზზე დამწკრივდებიან არც მალა და არც დაბლა. მაშინ მთვარე, თავის აჩრდილით, ცოტათი დაფარავს მზის სხივებსა, ამნაირათვე წარმოსდგება მთვარის დაბნელება: დედამიწა მოექცევა მზის და მთვარეს შუა და დედამიწის აჩრდილი მთვარეს მიეფარება და რასაკვირველია დაფარავს სრულიად.

მზე ჩვენ დედამიწაზე ერთ-მილიონ და სამასათასჯერ უდიდესია. მას რომ სარტყელი შემოავლოთ სამი მილიონი ვერსი დასკარდებოდა.*) მზე არის უშველებელი, ცეცხლის ოკეანი-ზღვის მსგავსი, და უზენაესის ძალით, აქვს იმისთანა თვისება,

*) მზის სიციხე აღემატება მილიონ კრადუსსა, მის ჩივილი არის შემკული მზგავსათ ბუკეტისა, სხვა და სხვა ნაირი ფერებითა. მზე ფარტავს ევალგან სპირტავ სინათლეს და სითბოს; მასში არსებობს ელექტრიკული ძალა და მაგნეტოზმი, მზის სიშაღით პლანეტებში მოქცევენ და ჩხოვრება დფთისაგან მინიჭებული მოედო მთელ არსებობას.

რომ მოძრაობაში მოჰყავს როგორც ჩვენი დედამიწა, ისეც ურიცხვი პლანეტები, კომეტები და ვარსკვლავებიც; რომელთაც მჭიდროთ აქვთ განსაზღვრული დრო და წრე (ანუ ელიპსი) რომელსაც არ უნდა გადააცილონ და სუყველანი უვლიან მზის გარეშემო: დიდის წყობით და რიგით, ერთი-ერთმანეთის უკან და იღებენ მზისგან სითბოს და სინათლეს.

ეს ემსგავსება რკინის უმთავრეს ქარხნებში ორთქლის მოძრავს, რომელსაც მოჰყავს მოძრაობაში სუყველა მანქანები და ჩარხები. აგრეთვე გულის ხმა უნდა ვჰყოთ, რომ მზე, უხილავის ძალით, ატრიალებს თავის გარეშემო: დედამიწას, ურიცხვ პლანეტებს და სხვა, რომელთაც თითოეულს მათგანს აქვს თვისი საკუთარი გზა; გარდა ამისა ერთმანეთს შეეცაკებოდნენ და სრულიად დაირღვევოდნენ — რადგან დიდის სისწრაფით მიექანებიან სუყველანი.

აი, ამაში ჰგვიხსნის ღვთიური მეცნიერება და ძალა, რომლითაც განაგებს და მართავს ყველაფერს. მართლა, რა დიდი რამე უნდა იყოს ეს მზე, რომელიც დაშორებულია დედამიწისაგან ას-ოცდაცხრამეტ მილიონ ვერსზე და ამისთანა სიშორეზე აძლევს მას სითბოს და სინათლეს! ღვთის გარდა, ვის შეუძლია მისი მართვა?! მაგ. ჩვენ რომ ცეცხლი წაუკიდოთ მთელ კავკაზიას, ამითი რა საკვირველია, სპარსეთს ვერ გავახურებთ. მაშასადამე, რა უზარმაზარი რამ უნდა იყოს მზე, რომელიც ასე ახურებს ჩვენს დედამიწას და პლანეტებს? და რა

დიდი ბრძენი უნდა იყოს მისი მართველი?! ვინ იცის რამდენი მასალა უნდება გასახუ-ებლათ ამ დიდ ელექტრიკულ მანქანას, რომელიც არის ჩვე-ნი მზე და რამდენი ათასი წელიწადია ემსახურება დედამიწას და სხვა პლანეტებს, მაგრამ განახლებას არ თხოულობს და არც გასათფობ მასალას *).

ეს კი სუყველასთვის ცხადია, რომ მზე დიდი ხანია გაქრებოდა, რომ შემომქმედს არ დაეკავებინა მისთვის სიცოცხლე და არც მართამდეს *).

ვისაც თვალები აქვს დაინახავს და ვისაც გონება-გულისხმას ჰყოფს, რომ მზე არის უსულ-დგამულო არსება გაჩენილთაგანი და ყოვლად შეუძლებელი იყო თავის-თავად ემუშავა ათასი წლო-
წნაშიც.

*) მზესე რომ შეხედოს კაცმა ტელესკოპის თვალით, კაკათ შეამჩნევს, რომ უზარმაზარი პლანეტები ზედ ვარდობაჲს, რის გამო სინათლეც მარულებს იმ დროს, როგორც ნაგთის დასხმით ცაცხლზე. ეს ქიმაური ნათესავობითაც მტკინდება, რომ მზე ხმა-რობის დასაწვავ მასადას. მზეს ასი წელიწადი უფინის დასაწვავათ დედამიწის ოდენა პლანეტები.

*) მზე შეხანიკურა მუშავობით სწარმოებს. რო-გორც ელექტრიკულ მაშინას აქვს იმისთანა თვისება, რომ ერთ ალაგს მუშავებს და ათა ვერსის მანძილზე, მართულის საშუალოთ, ფარნების ანათებს ისევე მზის-გან მაშინანკებს სხივები (radi) და ამის სხივების სა-შუალოთ ხურდებიან ურინცხვი პლანეტები. ბავივე ბა

ბით და არ შეჩერებულყო; ან შეკეთება და მართვა არ დასჭირებოდა *). წარმოვიდგინოდ, ვითომც ქვეყნიერობის მატერიას საუკუნო მოძრაობის უნარი აქვს, მაგრამ ვინმეს თავ და პირველად, მაინც ერთი წკიპარტი უნდა ეკრა, რომ მას ეტრიალა. მატერია თავის თავად ხომ არ დაიწყებდა მოძრაობას. მაშასადამე უნდა დავრწმუნდეთ, რომ არავითარ საგანს ცისა და ქვეყნისა არა აქვს თვისება თავის-თავის გაჩენისა; არც არავითარ მაშინას არ აქვს უნარი მართვისა. ოპიანობა, ან სახალხო ორთქლმატარებელის წყობა, მართვა და მიმართულობა, ყოვლად შეუძლებელია თვინიერ წინამძღვრისა, ანუ ინჟინერისა (ხუროთ მოძღვარი), როგორც მაგალითად: გამოგონება, დაწყება, მართვა და შესრულება.

ავიღოთ უბრალო საკერავი მანქანა, რომელიც უაღამიანოთ, ე. ი. თავის-თავად ვერ იმუშავებს, რადგანაც საუკუნო მოძრაობის უნარი არ აქვს, როგორც უსულდგმულო საგანს.

ან ავიღოთ, მაგალითად: სახალხო ორთქლმატარებელი, რომელიც უმაშინისტოდ ვერ ივლის. ძალიან დიდი გამოცდილნი არიან გემების კაპიტნები, მაგრამ ხან და ხან მაინც დაატაკებენ ხოლმე

*) ფოლადი ბუნებითად ძალიან მაგარი მეტალაა, მაგრამ, დიდი ხნის ხმაკებით: ილევა, იფუჭება და ფუჭდება, რასაკვირველია.

ერთი-ერთმანეთს გემებს და დალუბავენ. მაშასადამე რატომ არ მიეხლებიან ერთი-ერთმანეთს, ეს ურიცხვნი, უზარმაზარი და უსულდგმულო პლანეტები, როგორც არიან: ჩვენი დედამიწა, მთვარე, მარსი, იუპიტერი, ვენერა, მერკური, სატურნი, ურანი და სხვა ურიცხვი ვარსკვლავები, რომელნიც ჩვენ დედამიწაზე ხუთასი-ათასჯერ უდიდესნი არიან და სუყველანი მიეჭანებიან დიდის სისწრაფით, აღნიშნულ წრეზე: (ანუ ელიპსით) მკრდრო წყობით და რიგით, ასე რომ ერთი მეორეს არ გადასცილდება ერთი იოტის ოდენს?! ღმერთმა დაიფაროს, რომელიმე რომ დასტაკებოდა ჩვენ დედამიწასთან, და ამსხვრევდა ერთიანად. ან მზეს, რომ გადმოეღვარა დედამიწაზე თავის ადუღებული ქარზი: დასწვამდა და გაანაცარტუტებდა სუყველაფერს; აგრეთვე უმცირესი კომეტის ე. ი. კუდიანი ვარსკვლავის დატაკებით ჩვენ დედამიწასთან, გადმოიღვრებოდა სუყველა ზღვის და ოკეანის წყლები ხმელეთზე და დაახრჩობდა სუყველა სულდგმულს. ან კუდიანი ვარსკვლავი რომ მოახლოვებულიყო ჩვენთან, მოსწამლავდა სუყველა ადამიანს დედამიწაზე—რადგანაც იგი ჰვანტავს თავის გარეშემო ნახშირდამს და ჰაერი, რომელსაც ჩვენ ვსუნთქამთ, ხდება უვარგისი.

მაშასადამე, უნდა დავრწმუნდეთ, რომ არის იმისთანა ძალა, ე. ი. შემომქმედი ცისა და ქვეყნის, რომლის განკარგულებით ხურდება მზე, ტრილობენ ურიცხვნი პლანეტები, ვარსკვლავები და

სხვა. აგრეთვე დედამიწაზე: იზრდებიან ხეხილები, წყალი მიმდინარეობს, ფრინველები დაფრინავენ, თევზები ცურავენ და მოდის მოსავალი პურისა და ღვინისა.

მზე რომ ემორჩილებოდეს უგანსჯო მიდრეკილებას, მაშინ მისი არსებობა უაზრო და უმიზნო იქნებოდა; აგრეთვე მუდამ ერთი და იგივე უცვალებელი ტემპერატურა ექმნებოდა მზეს, როგორც უსულდგმულო საგანს. მაგრამ, როგორც ვიცით, მზე ზათხულში უახლოვდება დედამიწას, რის გამო წარმოიშობება სიცხე; ზამთარში შორდება მას, ამის მიზეზით ყინავს ჩვენ დედამიწაზე. ორივე ესენი, როგორც ზათხული, ისეც ზამთარი საჭიროა მოსავლისათვის. აქ უნდა დაუმატოდ ისიც, რომ ზამთარში შემოკლდებიან ხოლომე დღეები, ზათხულში გძელდებიან. აგრეთვე სეზონები იცვლებიან: გაზათხულს მოჰყვება ზათხული, ზათხულს—შემოდგომა და ზამთარი.

მაშასადამე, ღმერთმა ნუ იწინებოს! მზე რომ დაბნელებულიყო, ჩვენ ველარ დავინახამდით საგნებს ჩვენ გარეშემო და დავიხოცებოდით სიმშლით—რადგანაც თვინიერ მზისა ყოვლად შეუძლებელიყო მოსავალი რაიმისა ე. ი. დედამიწას მოაკლდებოდა სიცხოველე, მცენარეთა აღმოცენება. აგრეთვე მოკვდებოდით წყურვილით, რადგანაც ვიცით, რომ დედამიწაზე სუყველა ზღვის და ოკეანის წყლებს ძალიან მწარე მარილის გემო აქვს. მზე

როცა ათბობს მათ, წყლები ორთქლად იქცევიან, მერე აღიან ჰაერში და იქ იკრიბებიან ღრუბლებად; ქარი მიდეს მოდენის ხოლმე ღრუბლებს სადაც საჭიროა,*) და მერე ჩამოდის თითო-თითო წვეთობით წვიმა ან თოვლი დიდროვან მთებზე. რასაკურველია, მზის სხივებისაგან თოვლი დნება მთებზე და წყალი ჩამოდის დედეებში; რის გამოც შესდგებიან მდინარეები, რომლებისაგანაც წყალს ვხმარობთ სასმელად. (როგორც ვხედავთ ჩვენი მთებიც არ არიან გაჩენილი ტყვილ უბრალოდ. იგინი დაზმარებას უწევენ წყაროების გასაყვანად და დედამიწის მოსარწყავად).

ღრუბლებში იმოდენა წვიმის წყალია, რომ ღმერთმა ნუ ინებოს! ერთბაშათ, რომ ჩამოსულიყო: დააჯრჩობდა და დიდ ვნებას მოუტანდა მთელ არსებობას დედამიწაზე. ჰაერი, რომელსაც ჩვენ ვსუნთქავთ დედამიწაზე, არსებობს აგრეთვე ღვთის განკარგულებით, თვინიერ ჰაერსა ყოვლად შეუ-

აქ უნდა შევნიშნოდ, რომ ქარს დიდი მნიშვნელობა აქვს კაცის ცხოვრებასათვის: აბრუნებს ქარხნის წასქვილების ჩარხს, ზღვაში შევლის ხომალდებს სიარულში; მთაქვს სითბო როდისაც ჭქრის სამხრეთად — სიცივე როდისაც ჭქრის ჩრდილოეთადან იგივე სცვლის ჩვენი მთების ჭქრს და ჭფანტავს უაფელ გვარ ცუდსა და კაცის სიმრთეისათვის მავნებელ სუნს და აშრობს ნოტიო ადგილებს.

ძლებელიყო ჩვენი ცხოვრება დედამიწაზე. ეს მტკიცდება იმითაც, რომ თუთხმეტი ვერსის სიმალლეზე, მაგალითად მაღალ მთებზე, ან ჰაეროსტატით რომ ავიდეს კაცი ჰაერში—მას სული ეხუთება და მაშინვე გული წაუვა; უფრო ზევით რომ აიწიოს, მაგ. ოცი ვერსის მანძილზე, მაშინ კაცი ლურჯდება, შეშდება და კვდება. მიზეზი ისა, რომ ზევით და ზევით ჰაერი თან და თან თხელდება და ბოლოს აღარც მოიძევება სრულობით; დედამიწაზე კი, როგორც ვიცით შეზავებული ჰაერია. კაცი ადვილათ სუნთქავს და ამის გამო ცხოვრობს.

ახლა ისიც უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ რამოდენა ურიცხვი საუკუნოები გაიარეს, მაგრამ ბუნებრივი მოვლინებანი და მათი მჭიდრო კანონიერი წყობა და მიმართულობა ცისა და ქვეყნისა არ შერყეულან და არც იცვლებიან.*) ესენი კარვათ გვიმტკიცებენ ჩვენ უზენაეს ძალას, (Eus sapientiae) რომელიც არის ფრიალ ბრძენი, ყოვლად ძლიერი

მეცნაეკებმა ისიც გამაარკვეეს, რომ ზღვის წყლები იცვლიან ხოლმე ადგილს: ე. ი. სადაც წყალი იყო, იგი ხმელეთათ იქცევ- ხოლმე და სადაც ხმელეთი იქ ზღვებს წყალი გადადინ. აქედ გულის ხმა უნდა ვჭერთ ღვთის ზრუნველობა კაცისადმი—რადგან დიდი ხნის ხვნა-თესვით დედამიწა იძალება და ხდება უფარგისი, ხოლო ამნაირ საშუალოთ, რასაკვირველია ნაყოფიერობა ეფინებს ხელმეორედ.

და უმაღლესად გულკეთილი. რომელიც მუდამ მართავს მათ და ზრუნველობას უწევს არამცთუ კაცს, აგრეთვე პირუტყვებს და მცენარეებსაც— რადგანაც უზენაესის წყალობით სუყველანი იკვებებიან და ცხოვრობენ. ამას ჩვენ უწოდებთ ღმერთს, თათრები ალახსა, ურიები აღონაიას და სუყველა სჯულის ხალხი თავისებურად: ოლომც სუყველანი, დასაწყისიდანვე სოფლისა, დარწმუნებულნი იყვნენ, არიან და მუდამ იქმნებიან მის არსებობაზე.

რაიც ზევით ვსთქვით, იგი შეეხებოდა ვარსკვლავთ მრიცხველობას. ახლა გადავიდეთ ქვეყანაზე და გავარჩიოთ: კაცი, პირუტყვი და მცენარეები.

როგორც ანატომია გვიმტკიცებს, მთელ კაცის ტანს გარეშემო ახვევია ძარღვები, წვრილი მართულებივით: ზოგს მათგანს სხეულის კანთან უთავდება წვერი, ზოგს თვალეში, — ყურეში, — ცხირეში და პირში. ყველა ძარღვებს თავიანთი სამსახური აქვთ აჩენილი. მაგ. სხეულის კანის ძარღვებით კაცი გრძნობს: საგნის სიმძიმეს, სითფოს და სიცივეს; თვალეების ძარღვები ხედვას ემსახურებიან, ე. ი. არჩევენ ფერებს, საგნების ფორმას და შორეულ მანძილს; ყურების—სმენულობენ ხმაურობას და ძალიან ეხმარებიან ლაპარაკში; ცხირის—ყნოსვას და პირში დაფანტულ გემოვნებს. მაშასადამე, ძარღვების საშვალით, გონება ტყობულობს გარე ბუნებაზე, რომ სხვა და სხვა საგანი: რგვალია, წითელია ~~მაგარი~~ ტკბილია, ხორკლიანი და სხვა.

ფეხში რომ ნემსი შეერქოს კაცს, მაშინვე ფეხის ძარღვები შეატყობინებენ გონებას, რომ აქ დიდი უბედურობა მოხდაო; იმ წამსვე გაჩნდება სულის აღშფოთება, შეწუხება და საშვალების მოგონება. ერთი კაცი თუ ელაპარაკება მეორეს რაღაც საგანზე, ეს ელაპარაკე შედის მეორე კაცის ყურებში და ძარღვების საშვალით, რისაკვირველია, გონება ტყობულობს ამ ამბავს; მაშინვე, სინდისის და გულის დახმარებით, გაჩნდება მსჯელობა ამ საგანზე და კანონიერი გარჩევის შემდეგ პასუხს იძლევა პირის ძარღვებს საშვალებით. ეს იმას მოასწავებს და დარწმუნებულებას ვართ, რომ სხეული კაცისა არ მოქმედობს თავი თავისით, არც დამწყობია მოძრაობისა, ხოლო მართლ არის ბრმა იარაღი განსჯისა. მაშასადამე, აღამიანს აქვს იმისთანა უმაღლესი გონების თვისება, რომელიც პირუტყვებში არ მოიძვევება. მაგ. ჩასახება აზრისა მთელ ქვეყნიერობაზე და უხილავ რამეებზე, მათი საცალკეო ცნობა, რომლითაც კაცი ამალღებულა მეცნიერებით, ზნეობრივად გაარჩევს კეთილს და ბოროტს და ცნობა აქვს ღვთისა და სარწმუნოებისა.

ესენი ძლიერ განირჩევიან გრძნობიერი (ინსტიქტური) მოქმედებისგან, ე. ი. პირუტყული და მცენარული ცხოვრებისაგან. პირუტყვებს არ შეუძლიად თავის თავად მუშაობა და მუდამ მზა მზარეულს ქაძენ. მაგ. ქიანქველას არ აქვს უნარი: არც ხენი-

სა და არც თვისისა, მაგრამ კარგად კრეფს ქერს და სჭამს.

საქმლის მიღებაზედაც, რომ დავაკვირდეთ დიდ განსხობებს აღმოვაჩინეთ პირუტყვთა და კაცთა შორის. პირუტყვი მარტო გრძნობის საშვალით იკვებება; ხოლო კაცი გრძნობის გარდა გონებასაც ხმარობს. მაგ. ცხენი რომ მიადგება ქერს, იმდონხანს სჭამს მანამდი არ დაშავდება, რადგან ვერ ცნობს მის მავნებლობას კუჭისათვის, კაცი კი, ჯერ გამოიძიებს საქმლის თვისებას, მის სარგებლობას სტომაქისათვის—ნუ თუ ადვილი მოსანელებელია? აგრეთვე ზნეობითა გაარჩევს: ნუ თუ, შესაფერია? ნუ თუ, არ დასძრახავენ? ან სარწმუნოების წინამდღევი არიქმნება და ზომიერთაც იღებს. პირუტყვებს, რასაკვირველია არ შეუძლიათ ლაპარაკი და ვერც გამოსთქვამენ რასაც გრძნობენ, ამის გამო ესენი უცხო არიან თავიანთ გაუმჯობესობაზე და სხვა რამეების მოგონებაზე. მაგალითად: ფრინველები აკეთებენ თავიანთ ბუდეს; ობობია — თავის ბადეს იმავე ნაირათ, როგორც აკეთებდენ ექვსი ათასი წლის წინათ. პირუტყვების აგებულობა სხვა არის და კაცის სხვა არის. პირუტყვებს არ აქვთ პაწია ენა, როგორც კაცს, რომელიც ხმოან კლავანათ მსახურობს ლაპარაკში და დიდ ენას აწარმოებს.

პირუტყვებს, რასაკვირველია არ აქვთ: ცნობის მოყვარეობა, დაკვირვება რამეებში; ვერც გა-

დაწყვეტილობას იქმნენ მომავლისათვის. აგრეთვე — არ აქვთ: შებრალება, ნამუსი, ცნობა უხილავი რამეებისა, მესხიერება მუსიკისა, მხატვრობისა; აც ცნობა აქვსთ კეთილისა და ბოროტისა. მაგ. ვირს რომ უცხო ვინმე, მიუახლოვდეს წიხლებს ჰკრავს; პატრონიც რომ მივიდეს, იმასაც ტლინკებს მიაყრის.

პირუტყვმა წინათვე არ იცის, რა აღსასრული მოსდევს თვის მოქმედებას; არ იცის, რომ სუყველა ცხოველი მოსაკდომია; არ იცის რომ ზაფხულს მოყვება ზამთარი და სხვა.

აგრეთვე უნდა დაუმატოთ, რომ პირუტყვს არ შეუძლია თავის-თავის მართვა და ვერც საშვალებას იხმარავს თავის დასარჩენად, ან უბედურობის თავიდან ასაცილებლად. მაგ. ვირი რომ მიადგება წყალს, მაშინვე შეჩერდება: არც წინ წავა და არც უკან დაიხვეს. კაცი კი: ან გარეშემო შემოუვლის, ან ხილს გააკეთებს და სხვა.

შესანიშნავი კიდევ ისაა, რომ პირუტყვები იბადებიან ბეწვეულობითა და რამე თავ-დასაცვავე იარაღითა: ზოგს მათგანს რქები აქვსთ; ზოგს უშველებელი კბილები, ფრჩხილები და სხვა.

მაგალითად: სპილისთვინ იარაღად მიუცია გამჩენს ხორთუმში, რომლითაც რკინის სვეტებს შემოლეწავს ხოლმე; კუს, პანცირივით აკვრია გარეშემო ძვლის საფარი; ვეშაპს აქვს უხარმაზარი ღონიერი კული, რომლითაც გემებს ნათოტებად აქ-

ცევს ხოლმე ერთი შემოკვრით *).

კაცი კი იბადება სულ ტიტველა, თვინიერ რამე იარაღისა; მაგრამ ღმერთს მისთვის მიუცია სულიერი განსჯა, რომლითაც იმკობს თავის-თავს სუყველანაირი სიკეთითა და იმორჩილებს, როგორც მაშინას, ყოველ გვარ პირუტყვს.

დიდი რამაა კაცის გონება. მის საშვალით კაცმა ზღვების წყალი დააშრო, მდინარეები შეაკავა, ტყეები ააყვავა, წასული ქამი გამოიხანგარიშა, დედამიწა და სხვა პლანეტები გამოზომა, მთები შუაზე გააპო, კაცობრიობა შეაერთა. ერთი სიტყვით დედამიწა წარმოადგენს ნიშნებს კაცის ნიჭიერებისას. მაშასადამე, უნდა დავრწმუნდეთ, რომ კაცს და პირუტყვ შუა იმისთანა განსხვავებაა, როგორც მზის და სანთლის შორის. მარჯალია, კაცში მოიპოვება: როგორც პირუტყული (გრძნობითი) ცხოვრება, ისეც მცენარული (თმის ამოსვლა) მაგრამ ეს, ორივენი ემორჩილებიან განსჯითი ცხოვრებას ე. ი. სულს.

ხოლო პირუტყვი წარმოადგენს ავტომატურ

*) გეშაში ზღვაში მცურავია: სიგძით ათი სჯე-
ნია, სიგანით სამი; იწონება რვა ათასი ფუთი. მარ-
ჯალა, რა საშინელი რამ იქმნებოდა, რამ ამ გვარ ცხო-
ველს დედამიწაზე ეცხოვრა? ან რაგორ უნდა ეარა,
ათხ ფეხზე, რასი ხარის მდენა სიძიმე? ან რას
უნდა გაეძღო ამისთანა მოძრავი მთა?!

მაშინას, რომლის მეხანიზმი წარმოებს (აღლოსამებრ) ინსტინქტურათ. უფრო უკეთ რომ ვსთქვათ — პირუტყვი ემსგავსება მცენარეს, რომელიც მიწიდან ამოდის, იკვებება, იზდება, ყვავდება, გამოყავს თავის ნაყოფი და ხმება.

ახლა ცოტათი შევეხოთ მცენარეების თვისებას და მათი სარგებლობას.

მწვენიერი სანახავია გაზაფხულზე ბაღები და შინდვრები. რა მოდგმის, რა მოყვანილობის ყვავილს არა მნახავს იმ დროს კაცი — წითლად, ყვითლად და თეთრად არიან გადაპენტილი ხეხილები.

ყვავის ეკლიანი ბუჩქები, ყვავიან უხარმაზარი ხეები, ყვავის ია, რომელიც ძლივს სჩანს ბალახებში. ყველას უხარია, ყველა მორთულია და გაზაფხულს ეგებება.

ერთი შეხედვით შეამჩნევს კაცი, რომ მცენარის ძირი ფოთოლს არ ემსგავსება, ფოთოლი ყვავილს, ყვავილი ღერს და ღერი ნაყოფს. ესენი, ერთი მეორესაგან განსხვავდებიან, მაგრამ ერთად მოქმედობენ ნაყოფის შესამუშავებლად *).

როგორც ბატანიკა გვიმტკიცებს: მცენარე

*) ეს ემსგავსება ხალხის მიმართულებას ერთმანეთში, მაგ. ერთი პუკს უიდას, მეორე ღვინოს, მესამე ჩექმას... და ამ გვარათ სავსების შეცვლით დასმარებას უწევენ ერთი მეორეს და ატრიალებენ ცხოვრების ჩახხს.

სჭამს, სვამს და კიდევაც სუნთქავს. მაგ. ვისაც თვალი უდევნია ახლად ამოსულ ლობიოსთვინ კარგათ შეამჩნევდა მის მომწვანო ფერის ბიბილოებს, რომელნიც სქელო ფოფლებივით აქვს აქეთ-იქით მიმსხდარი. რამდენიც ლობიო იზდება, იმდენი მისი ბიბილოები ილღვა, ქკნდება, ფერს ჰკარგავს და ბოლოს სრულიად იჩუტება და სცვივა. იგივე უნდა ვსთქვათ ხორბლის ბიბილოებზე და სხვა.

ბიბილოები საზრდოთ აქვს აღნიშნული ნორჩ მცენარეს. პატარა ყმაწვილისათვის ღმერთს დედა მიუცია რომ შიმშილის დროს ძუძუ აწოვოს; ხოლო პატარა მცენარეს, რასაკვირველია, დედა არა ჰყავს და ფესვებიც არ გამოგრებია მიწაში, რომ მსგავნ საჭმელი მოიპოვოს. მაგრამ ღმერთი ყველასათვის ერთნაირად ზრუნავს და უნუგეშოთ არც ნორჩი მცენარე დაუტოვებია—მისთვის, დაბადებიდანვე, დაუყოლებია ბიბილოები, რომელსაც მცენარე სწოვს, როგორც ძუძუს, მანამდი ფესვებს გაიდგამდეს მიწაში.

მცენარე ჭამით კი სჭამს, მაგრამ პირი ჩვენებურათ კი არაქვს მოწყობილი—პირი ფეხებზე უბია. მცენარე რომ მიწიდან ამოიღონ სიფრთხილით, შეამჩნევენ ფესვებზე პატარ-პატარა, ჩხილს, მოთეთრო და მოგრძო დოღოშებს, ეს არის მცენარის ტუჩები, ამითი სწუწნის ის საზრდოს. როდესაც მცენარეს ძირში წყალს დაუსხავენ, წყალი

მიწას გაადლუებს, მაშინ მცენარე მისგან ამოწოვამს რაც მასში რამე სიკეთეა. ამ წვენს ფესვებში გაისტუმრებს, ფესვები უფრო ზევით გადასცემენ და ხის ღერში მოექცევა; შემდეგ წვენი გავამოვა ტოტებში, შევა ფოთლებში და გაყვება ყველა მის ძარღვებს. აქ ფოთოლის ფოსფორის შემწეობით შეეხება გარემო ჰაერს და გადასცემს რაც თავისთვის გამოუყენებელია, ე. ი. მჟავდანს; ხოლო, სამაგიეროთ, მისგან მიიღებს და შეითვისებს ნაშხირდამს, რომელიც მისთვის აუცილებლად საჭიროა. ამ ფოთლებში შეიმუშავების ხოლმე მიწიდგან ამოწოვილი წვენი და შემუშავებული უბრუნდება უკან ისევ მცენარეს. დაჰყვება თავქვე, მაგრამ წინანდელი გზით კი არა, ეხლა ქერქს ჩამოყვება და ასაზრდოებს ყოველივე ასოს მცენარისას. მაშასადამე ამ წვენის შემწეობით კეთდება: ფესვები, ღერო, ტოტები, ფოთლები, კვირტები, კოკრები, ყვავილები და ნაყოფი *).

შემოდგომას, რასაკვირველია, ხეს დასცვივა ფოთოლი და დარჩება ზამთრისთვის შიშველ-ტოტველი. მაგრამ ყველა ფოთოლის ძირში მეჭეჭისავით მიმჯდარი აქვთ კვირტი გაზაფხული რომ დად-

*) მცენარეები აკამცთუ იკვებებიან მიწის და ჰაერის ნუფთისაგან, აგრეთვე ანიან მათ შორის იმისთანა მცენარეები, მაგ. ბუზიულაჰია, ცვრიანა და სხვა, რომელნიც ბუზებს და კოდებს იჭერენ და სჭამენ.

გება და ხეს წყალი ჩაუდგება, ეს კვირტები ხელ-
ახლა შემოსამენ ხეს ფოთლებით. თესლსაც შემ-
დები თვისება აქვს. თესლი იგივე კვერცხია: რო-
გორც ფრინველი გამოიჩიკება კვერცხიდან, ისეც
მცენარე აღმოსცენდება თესლიდან. მაგ. ლობიოს
მარცვალი რომ წყალში დააღობო, კანი გადაადრო
და მერე ზურგიდან სიგრძეზე ფრჩხილი გაუყარო
და შუაზე გაჩეხო: გულში, ერთ მხარეს ნასახი გა-
მოუჩნდება. ამ ნასახს რომ დააკვირდე ნამდვილი
მცენარე მოგაგონდება: ემჩნევა პაწია ფოთლები და
ნემსის წვერივით ნამცეცა ძირი. აქედან უნდა ამო-
ვიდეს ნორჩი ლობიო, ეს უნდა იქცეს მომავალში,
მცენარედ.*)

მცენარეები იძლევიან კაცის სასარგებლოთ;
ჩაის, ყავას, შაქარს, სანთელს, ზეთს, ფის, არაყს,
კანათს, ნელსაცხებელს, ნაღრ-ნაირ საღებავს, ბამ-
ბას და სხვა. აგრეთვე მთელი ჩვენი სამკურნალო-
ება შემდგარია მცენარეების ძირისაგან, ფოთლების
და ყვავილებისაგან. აქედან ვხედავთ რა ჭკვიანუ-
რად, შორმჭვრეტელობით და მოხერხებულად არი-
ან შემკული მცენარეები და რა დიდ შემწეობას
იძლევიან კაცის ცხოვრებისათვის.

*) ერთი გვაჩვენებს მცენარე, რომელსაც ტოტებზე
ჩამოკიდებულა აქვს პაწია დოქები: წვიმის დროს ამ-
სებთან ეს დოქები; ხალხი გვაღვინს დროს გადაბრუნ-
დებიან ხალხე და ფესვებზე წყალს ასხამენ.

ყველაფერი რამე მიზნისთვის არიან გაჩენილნი: შესანიშნავი მცენარეა იონჯა, სამყურა ბალახი რომ იცის და საქონლისათვის უპირველესია. მაგრამ მას ერთი ნაკლებულობა აქვს: ყვავილი ისე აქვს მოყვანილი, რომ თესლს თავის-თავად ვერ გამოიღებს; და თუ თესლი ვერ გამოიტანა, რასაკვირველია, ვერც გამრავლდება.

ამ შემთხვევაში შემწედ ყავს მას კრაზანა (ფუტკარის მსგავსია) კრაზანა იონჯის ყვავილის თათლს ეტანება. ამ დროს დინგიცა და ქათიბიც ყვავილს მტვრით შეეგანგლებს ხოლმე. გადატრინდება მერე სხვა ყვავილზე და სწოვს სიტკბოებს; ხოლო მისი გულიდგან წამოყალიბლი მტვერი მოხვდება ამ მეორე ყვავილის ნასკვს და ყვავილი დაითესება. ამ გვარად გადადის კრაზანა ერთი ყვავილიდან მეორეზე და ყველგან დააქვს ყვავილის მტვერი.

ამ კრაზანამ გროვა-გროვად იცის მიწაში ცხოვრება, მაგრამ ამათ ახლოს უყვარს ცხოვრება მინდვრის თავისაც. შეიპარება იმათ ბინებში — კვერცხებს შეუჭამს და თაფლსაც. თავგებს, რომ ამაში ხელის შემშლელი არავინა ჰყავდეს სულ სინსილას გაუქრობდნენ კრაზანა ქიას. მაგრამ იმათი მოსისხლე მტერი არიან ცხოველი დედოფალა და ფრინველი ბაიყუში, სადაც კი მოასწრობენ ქოქს უქრობენ.

ამათ რომ თავგები არ გაწყვიტონ, კრაზანა ვეღარ დაათესლებდა იონჯას და ეს ხომ დიდი და-

ნაკლისი იქმნებოდა ჩვენი შინაური პირუტყვისთვის.

ამით ეს დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ, რომ ღმერთს უმიზნოთ არაფერი გაუჩენია და სუყველასთვის აღუნიშნავს რამე ვალდებულობა. მაშასადამე, ყოვლად შეუძლებელი იყო, რომ კაცრი, რომლისთვისაც ღმერთს მიუცია უმაღლესი ნიჭიერება უმიზნოდ და მუქთა ჭამიათ გაეჩინა.

ძველი დროის ფილოსოფოსები ამბობდენ: „ჯერ იცან თავი შენი და მერე სცნობ ღმერთსაო.“

მაშასადამე გამოვიძიოთ კაცის ვითარება! თავდა-პირველად ჩვენ უნდა გავაცალკეოდ სიბნელე სინათლისაგან, როგორც ღმერთმა გავაცალკევა გაჩენის დროს ამა ქვეყნისა. მაგრამ, რომ გავაცალკეოთ სიბნელე სინათლისაგან უნდა ვსცნოთ სიბნელე. ბევრნი მას არ ცნობენ და თვლიან სინათლეთ.

სიბნელე არის: ჩვენი სისუსტე, უძლურება და არარობა. როდესაც ჩვენ ამას გავარჩევთ, მაშინ შევიტყობთ ჭეშმარიტებას ე. ი. ღმერთს, მიზანი კაცის სიცოცხლისა არის, რომ გაიცნოს ჭეშმარიტება და თუ კაცს გონება დახშული არ აქვს გარყვნილობითა და აგრეთვე ნებიერად მოისურვებს, ადვილად შესძლებს მის შეტყობას, რადგანაც ჭეშმარიტება მუდამ მზათაა რომ მას შეეკავშიროს.

ბუნება კაცისა შემდგარა ორი კერძოსაგან; ჩვენი პიროვნება შეადგენს ორკოფ ცხოვრებასა:

სულიერ და ხორციელ. ამ ცხოვრებაში, ორი კერძო ჩვენი ბუნებისა—სულიერი და ხორციელი ისე მჭიდროთ არიან შეკავშირებული, რომ უერთმანეთოდ ცხოვრება ყოველად შეუძლებელია. როგორც ხორციელ მშვიდობას ტანის სისალღეში ვხედავთ, ისეც სულიერი მშვიდობა გამოიხატება სინდისის განსპეტაკებაში და სიწმინდეში.

სულიერი მშვიდობა არის მაშინ, როდესაც კაცის მოქმედება ეთანხმება სინდისის ხმას და უმთავრესი ანდაზად აქვს სრული არსი, რომელსაც თავის ცხოვრებას მას აბაძებს.

ყოველ კაცს გამოუცდია, რომ კეთილი საქმისათვის სინდისი ემადრიელება მას და უმეტესად წააქეზებს; ხოლო ბოროტი საქმისათვის ამხელს და სტანჯავს მას. მაშასადამე სინდისი არის განსჯის ნათელი და ჩვენი მსაჯული, რომელიც გაარჩევს ზნეობრივათ კეთილს და ბოროტს—და აქვს ზემთაბუნებრივი მიმართულობა თვით ყოველის მპყრობელ-ღმერთთან. ამის გამოა, რომ იგი მიეშურება მუდამ: სიმშვენიერეზე, მშვიდობაზე, გულკეთილობაზე და შრომაზე. სიმართლისათვის ვრძნობს სიხარულს, ხოლო უსამართლობისათვის ღელამს და 'მყოთავს *).

*) ევლას გონაეჩი მისაზრე, თავის მოქმედებაში, ხელმძღვანეობს სინდისათ—დადგან მას ცნობს თავის მართლ-მსჯულათ, რომელიც არჩევს კეთილს და ბოროტს.

სინდისი იგივე ზნეობრივი კანონია, რომელიც აღბეჭდილია ყველა კაცის გულში: თუ გინდ დი-
დი მეცნიერი იყვეს, თუ გინ გაუნათლავი—პატიო-
სან მოქმედებას გლახისგან მუდამ გაარჩევს.

მაგ. როცა შვილი პატივს სცემს თავის მშო-
ბლებს, ჩვენ ვაქებთ მას და ღირსიც იქნება სასუი-
დლისა; ხოლო, თუ ვინმე ჯარის კაცი სამშობ-
ლოს გასცემს, ჩვენ ზიზღით უყურებთ მას და სას-
ჯელის ღირსიც არის.

მართლა რომ, კაცს არ შეუძლია იგრძნოს
რამე, ან შეამჩნიოს, ან მოიგონოს, რომ სინდისი
არ დაემოწმოს მაშინვე. სინდისის დამოწმება ჯერ
სიბნელით სჩანს, მაგრამ როცა კაცი ყურადღებას
მიაქცევს იგი განათლდება.

მაშასადამე ყველა კაცს შეუძლია მისდიოს
თავის სინდისის ხმას და მოვალეთაც ცნობს მის-
ასრულებას, თუ გონება დახშული არ აქვს ბორო-
ტის ჩვეულობით. ხოლო გატეხვის დროს, კაცის
სული დიდ შიშსა სწევს, რადგან დარწმუნებულია,
რომ ზნეობრივი სათნოების წინააღმდეგ, განკით-
ხვის დღეს, დასჯილი იქნება უმაღლესი მართლ-
მსაჯულობით.

და იმავე დროს აგრძნობინებს ადამიანს: ან სიამოვნე-
ბას, ან უსიამოვნებას და ამ საშუალოთ კაცი ტყობუ-
ლობს, რომ შეუსრულებია თავის მოვალეობა ან არ
შეუსრულებია.

სულის და სხეულის არსებობაზე.

სული არის განსჯა აზროვნებისა, ერთი ნაწილი ღვთიური არსებისა: გრძნობიერი, ერთ გვარის, შეუცვლელი და განცალკევებული სხეულიაშაგან. ხოლო სხეული არის ერთი მასა, შეკრებულობა მოლეკულებისა, რომელსაც აქვს: სიგძე, სიგანე, სიღრმე და წარმოებს სულის მეოხებით. აქ უნდა ვსთქვათ, რომ რავდენათაც უშნოს და ულაზათოს ვხედავთ სხეულს უსულოთ, იმდენათ უფრო სული უხორცოთ მშვენიერია და განსპეტაკებული *).

სულის მოქმედებანი

როგორც კაცს არ შეუძლია გაეჭვიანდეს არსებობაზე ქვეყნიერობისა, ისეც ვერ გაეჭვიანდება სულის არსებობაზე—რადგანაც იგი ყველა გონიერ კაცში ერთგვარათ მოქმედობს: ე. ი. ფიქრობს, გრძნობს, ზედგავლენას იქონიებს, მსჯელობს, სურს და ღონისძიებაც აქვს არ ინებოს. ამჩნევს და არ

*) უბრალო ენით რომ გამოეკვიფათ: სული, როგორც თუ ბრ ღიანტის თუ ღა იყოს; ხოლო სხეული ემსგავსება მის ეუთს, რომელშიდაც ძვირფასი იფალი სდევს. მაშასადამე, სხეულს დიდა ფასი არ აქვს როგორც სულის იკადს.

ჩვეს სათნოებას და გარყვნილობას, ექვნიულობას, ამტკიცებს ან უკუ აგდებს.

სულს აქვს საში ძალა: დახსოვნება, გონება და სურვილი. ესენი განირჩევიან ერთი მეორესაგან, მაგრამ ერთად მოქმედობენ, რადგან დახსოვნება აამოძრავებს როგორც გონებას, ისეც სურვილს. ამავე ღვთიური გრძნობით კაცი სწავლობს სხვა და სხვა ენას, ითვისებს ჰაზრებს და წარმოდგინებს ხოლო ჩვეულობა, რომელსაც უწოდებენ მეორე ბუნებად, არის განმეორება ერთი და იგივე საქმისა მრავალგზის, რომელიც ამიენსიერებს მას მოქმედებაში და აძლევს მიდრეკილებას კეთილზედ ანუ ბოროტზედ.

გონება კაცისა არის წიგნი — აუხოცველი, სადაც, ჩვენდა დაუკითხავად, აღბეჭდილია: ყველა ჩვენი ჰაზრები, სურვილები და მოქმედებანი — თავის დასაწყისით და ფორმით. ერთი სიტყვით, ითვლი ბიოგრაფია ჩვენი სიცოცხლისა *).

გონება, სინდისის დახმარებით გაარჩევს ხოლმე საქმის ვითარებას და მასზე მსჯელობს; ხოლო სურვილი გულისა გადაწყვეტილობას იქმნ, მაშასა-

*) ეს ემსგავსება ფოტოგრაფიის მანერას, სადაც უმკაფლესი ნახატები დამკრეფებულა; ამავე ნაირათ კაცის გონებაში აღნიშნულია სუეველა გვარას სურათები, რომელიც თავის სიცოცხლეში უნახვს. ხშირათ მათ წარმოადგენს, აჩვენებს მთხარისხს და მსჯელობას იქმნ.

დამე სურვილის ხელშია: ამოიჩიოს, თუ უკრ-
პყოს ჭეშმარიტი გზა.

სულის მოქმედება განიჩევა ორ ხარისხით —
მოქმედება გრძნობიერი, რომლითაც აწარმოებს
სხეულის ორგანოებს და მოქმედება გონებრივი,
რომლითაც სული ბატონობს სხეულზე და ვაჩენი-
ლია მის მართვისათვის. აქ უნდა ვსთქვათ, რომ:
თუ სულს სურვილი აქვს შექედვისა, მაშინ სხეულს
თვალეებს გააღებინებს; როცა სურს რამის აღება —
ხელს გააშვერიანებს; თუ სადმე წასვლა უნდა სხეუ-
ლის ფეხები მოქმედებაში მოყავს... ამბობენ ხოლ-
მე: „სული სჭამს; — სვამს, — დადის; სული ხატავს,
— მუზიკას უკრავს და მცენიერულ თხუზულებას
ადგენს. ეს მართალია, რადგან სულის გადაწყვი-
ტილობით ორგანოები მოქმედობენ. მაგ. თუ კაცს
სადმე წასვლა უნდა, მაშინვე შეეკითხება თავის
განსჯას — ნუ თუ სასარგებლოა მისთვის ეს მგზავ-
რობა? თუ რამის ჭამა უნდა — ნუ თუ მავნებელი
არ იქმნება. ერთი სიტყვით: როცა სხეულს სწყუ-
რია არ ასმევს, თუ შია არ აჭმევს და ეწინააღმდე-
გება ყველა მავნებელ მიდრეკილებაში, სურვილში
და საჭიროებაში. მაშასადამე უნდა დავრწმუნდეთ,
რომ — როგორც ორთქლ მატარებელი ვერ ივლის-
უმაშინისტოდ; აგრეთვე კაცის სხეული, თვინიერ-
სულისა ვერ აწარმოებს საქმეებს.

სულს აქვს სამი უმთავრესი შეძლება: გრძნო-
ბა, ცნობა და სურვილი.

გრძნობით იღებს რამე აღბეჭდილობას; მას გაიცნობს და შეადარებს მსგავს საგანთან, შემდეგ თანახმობის სურვილს აცხადებს.

ცნობა არის ორნაირი: პირუტყვებს აქვთ მარტო გრძნობითი ცნობა, რომელიც საგრძნობელობით შეიძინება; ხოლო კაცს აქვს ამ გვარი ცნობაც და გონივრულიც, რომლითაც უხილავთა სცნობს. ამისგარდა ჩვენ სულს აქვს ერთი გვარი ცნობა, რომელიც მას არ შეუძენია დედამიწაზე. მაგალითად: სიმსგავსე თანასწორობისა, — სილამაზისა და ჭეშმარიტებისა. ჩვენ უყურებთ ჩვენ გარეშე თანასწორ ნივთებს და არა ნამდვილ სიმსგავსეს; უყურებთ სილამაზეს და არა საუკეთესოს; — სამართლიან მოქმედებას და არა ჭეშმარიტებულ. მაშასადამე სულს ამ გვარი ცნობა შეუძენია უწინარეს შეერთებისა სხეულთან — რადგანაც იგონებს წასულ, ძველებურ ცხოვრებას, სადაც სულმა ნახა: უმთავრესი ჭეშმარიტება, უმაღლესი სიკეთე და თავის თანასწორება. ერთი სიტყვით სული არსებობდა პირველადაც, ვიდრე შეეკავშირებოდა დედამიწაზე ერთ სასიკვდილო სხეულს.*)

წარმოვიდგინოთ ახლა ჩვენი სურვილი:

სურვილი ძლიერებისა, — მეცნიერებისა და სურვილი ბედნიერებისა, ამ გვარი მიდრეკილება

*) აქ უნდა ვსთქვათ, რომ სული გაჩენილია; ხოლო სხეული კაცისა საგანიერია.

სუყველა კაცის გულში არის ჩანერგილი და სუყველა ცდილობს თავის გაუმჯობესობაზე; ხოლო ჰირატყვეში ამ გვარი სურვილი არ მოიძევება.

ძველი დროიდანვე, სუყველა ფილოსოფოსები ამტკიცებდნენ, რომ კაცის გვამში არსებობს ცხოველ-მყოფელი სული, რომელიც აძლევს სხეულს თავის ფორმას და მას ამშვენებს განსჯით და მეცნიერებით.

აგრეთვე, დასაწყისიდანვე სოფლისა ვიდრე ამჟამამდე, სულის უკვდავობა სუყველა გვარ-ტომებს სწამთ. ამის გამო იყო, რომ ეგვიპტელები მკვდრებს აბალზამევედნენ და დიდის პატივისცემით ასაფლავებდნენ. მართლაც, რა არის სიკვდილი, თუ არ სულის გაყრა ხორცისგან და შეჩერება ორგანოებისა, ანუ მათი დარღვევა—რადგანაც ელემენტები, რომელნიც სიცოცხლის ძალით შეკავებული იყვნენ ირღვევიან და განცალკეებიან. ამის გამო სხეული კაცისა რჩება უძრავათ; ხოლო სული, რადგანაც არის მარტივი, უმატერიალო არსება და არა შედგენილი სხვა და სხვა ნაწილებისაგან, ყოვლად შეუძლებელია მისი დარღვევა. ამ სულოთაკვეთაობაში იბაჯება უსწორ-მასწორობა: მოწინაღმდეგები ბადამენ თავიანთ მოწინაღმდეგეებს; ღიდი მუდამ უმზერს პატარას; ძლიერ — სუსტს. აგრეთვე ცხოვრება ფიქრობს სიკვდილზე; ხოლო მომაკვდავი მოელის საუკუნო ცხოვრებას.

სული, რასაკვირველია განთავისუფლებული და გაწმენდილი სხეულისაგან, რომელიც მას აყენებდა ათასნაირ უბედურობას: სხვა და სხვა უგანსჯო მოთხოვნების დაკმაყოფილებით, კვალად მიეშურება თავის გამჩენთან; იმკვიდრებს საუკუნო ცხოვრებას და სიკეთეს, რომელსაც ჩვენ, დიდის მოდგინებით, დავეძებთ დედამიწაზე. აქ უნდა გამოვარკვიოთ, რომ სულის მეზხებით, კაცი ცნობს თავისთავსა და მომავალ სასყიდელსა; მეორეთ ცნობს მატერიალურ ქვეყანასა, ქვრეტს ურიცხვ ხალხსა, მათი კანონს და საკუთრებასა. ცნობს ცას და ქვეყანასა, განუსაზღვრელ მანძილსა და ჟამსა; ცნობს საუკუნო და შეუცვლელ წყობასა ბუნებრივ მოვლინებისა და მათი მიზეზსა, ცნობს სიმატლესა და სიკეთესა, ცნობს განუსაზღვრელ არსებასა და წყარო ყოველი ცხოველისა, ე. ი. ღმერთსა, ყოველის მყრობელსა.

აქედან ვხედავთ რა ჭკვიანურად და მოხერხებულად არის შექმნილი კაცის გვამი თავის სულით და ხორციით, ისე რომ, ეს კაცის მანქანა თავის დროზე ყველაფერს ასრულებს. რამდენი ათასი წელიწადია, რომ მეცნიერნი ანატომები და პსიქოლოგები მუშაობენ, მაგრამ ვერ შეუტყვიან ზოგიერთი ორგანოების მოქმედება. სულის მოქმედებაზე ზომ სულ გაოცებულნი არიან.

ახლა წარმოვიდგინოთ სულის ბუნებრივ მოვლინებაზე. სული, როგორც ვსთქვით, მუდამ მიდრეკი-

ლია: კეთილზე, სიმშვენიერზე და სიმართლეზე. ამის გამო ხმარულობს ყოველ ღონის ძიებას, მთელ სურვილ და ფიქრს. მაგრამ მშვენიერი სული ვერ დაკმაყოფილდება რომელიმე სიკეთით ამა ქვეყნისა. მისი სურვილი არის ყოვლად უმაღლესი და უმშვენიერესი, ე. ი. რომ განისვენოს და დატკბეს თავის გამჩენთან და დაიმკვიდროს: სამარადისო ნათელი, სიხარული და შეურყეველი მშვიდობა. სულმა რასაკვირველია იცის, რომ გაჩენილ იქმნა გასაცნობათ უმაღლესი არსებრსა; რომ მასთან შეერთებულიყო სიყვარულითა და დაეცვა მისი კანონები თავისუფალის სურვილითა.

როგორც ვიცით, ღმერთისაგან კაცდამი მინიჭებულ კანონში შეცმულია ზნეობრივი მოქმედებანი, ე. ი. რომ კაცმა იმოქმედოს მუდამ: სიმართლით და არა მატყუარობით, ცხადათ და არა ფარულად და როგორც ბუნებრივი სჯულიც ამტკიცებს: „სხვას ზიანი არ მისცეს, როგორც თვითონ არ ისურვებს, რომ სხვისგან ზარალი მოუვიდეს“. ანუ, რა სიკეთესაც კაცი თავისთვინ ისურვებს, იმ სახითვე მოყვასისათვის უნდა იზრუნვოს. აი, ამ გვარია ეს ზნეობრივი კანონი, რომელიც სინდისს ავალებს და მუდამ შეურყეველად ჰგებს. იმისთანა რამაა ეს საუკუნუ სჯული, რომ სუყველა მთავრობის კანონები მასზედ არიან დამყარებულნი. როგორც თვალეები უმზერენ, რაც ჩვენ გარეშე ხდება; ისეც სინდისი ხედავს რაც ჩვენში წარმო-

დინარეობს, ე. ი. სოლის სურვილის გადაწყვეტი-
ლება, სიხარული, შიში და შეწუხება.

ზნეობრივი კანონი, რომელიც აღბეჭდილია
ყველა კაცის გონებაში, მუდამ გვიღვინავებს, რომ
მოვიქმედოთ სიკეთე — ე. ი. უძლურებს და ლატა-
კებს დავებმართ, შეწუხებულნი დავამშვიდოთ,
ყველას თავდაბლობა უჩვენოთ, უგნურნი გავანათ-
ლოთ და კარგი მაგალითები მივცეთ მათ. ამის
გარდა, ყველაფერში ზომიერ ჰაზრს უნდა მივსდი-
ოთ და ყურადღება არ მივაქციოთ იმაზე, რომ
მოცემული გვაქვს უფლება და რაც გვინდა იმს-
ვიზავთ..

ის კაცი ბედნიერია, რომელსაც შეძლება აქვს,
რომ სიბოროტე ჩაიდინოს, მაგრამ თავს შეიკავებს
და ბოროტის ნაცვლად კეთილს იქმს. პატიოსნობა,
ანუ სიკეთე მაშინ ითვლება სათნოებათ როცა მარ-
ტივია — ე. ი. წარმოშობილია თვინიერ რამე სარ-
გებლობისა ანუ მატყუარობისა. აი, ამ გვარი მოქ-
მედებანი ძლიერ სათნო-საყოფელია და მოსაწონი.

მართლაც, კაცი იმისთვის არის გაჩენილი უმა-
ღლეს გონების თვისებით, რომ რამე სიკეთე ქმნას;
თორემ სიბოროტე და სიადე ყოველ უზნეოს შეუ-
ძლია. მართლა, რა პირუტყვის მზგავსი და საზიზ-
ღარი არსებაა ის კაცი, რომელიც მზათაა თავის
მოდქეს სამარე გაუთხაროს უკან, რომ ამით თვი-
თან რამე სარგებლობა შეიმატოს!!!

ვისაც ყურადღება მიუქცევია თავის ცხოვრებაში კარგად შეამჩნევდა, რომ ქვეყანაზედაც: კეთილი საქმე წარმატებაში მიყავს კაცი; ხოლო უსამართლოებისათვის კი იტანჯება. მაშასადამე, როგორც წვიმა საჭიროამცენარეების ასაღორძინებლად; ან როგორც წამალს, სნეულობის დროს, გამკვეთი თვისება აქვს. ისეც კეთილი საქმე უსაჭიროესია უბედურობისაგან გადასარჩენად. მართალია, ხანდისხან, ჩვენ თვითონ ვართ მიზეზი რამე უბედურებისა: დაუფიქრებლობით, რამე ინტერესის გამო. ან თავის ჩაგდებათ განსაცდელში.*) მაგათუ კაცს არ უნდა ავადმყოფობა, უნდა გაუფთხილდეს გაცივებას; თუ ხალხი ერთმანეთს ეომება — უფრო ის მიზეზია, რომ მომეტებული ქონება შეიძინოს, ერთი სიტყვით, თუ კაცს კეთილი სინდისი აქვს და აგრეთვე დაფიქრებიაც მოქმედობს: მარადის იქმნება მხიარული და ტკბილათაც განისვენებს; ხოლო ბოროტი სინდისი მუდამ შიშშია და მოუსვენრობაშია; არადროს არ აქვს ჭეშმარიტი სიხარული და ვერც გრძნობს შინაგან მშვიდობასა.

მეცნიერთა თვლება ის კაცი, რომელიც, ყველს საქმეში, რჩევას იღებს ზესთანგანათლებულ

*) როგორც თქვა ტეცხლს, რომ მიუხსდრათ, რასაკვირველია აინთება; აგრეთვე კაცი, როცა გარყვნილობის განსაცდელში ჩაგდებას თავის-თავს უფუფად შეუქცებელია, რომ არ შესცოდეს.

სინდისისაგან და მისდევს თავის ჭკუა-გასაჭრელ გონს. ამის წინამდღე, უნდა ვსთქვათ, რომ დიდი უგნურობაა ვინც სხვის ამყოლია უგანსჯოდ და ბრმა-ყმა-იარაღად ხთება სხვის აზროვნებისა და თავისას კი, უმიზეზოდ უარყოფს. აგრეთვე უნდა დაუმატოთ, რომ უგნურნი მუდამ მისდევენ თავიანთ ბოროტი გულის თქმას, ვიდრე გონივრულ მოსაზრებას. აქედგან ვხედავთ, რომ კაცის სულს სხვა მიდრეკილება მისცემია, სხეულს კიდე სხვა. მართლა, რომ კაცის სული სხეულის მზგავსი რამ ყოფილიყო, მაშინ მისი მზრუნველობა, უგჭველია, იქმნებოდა მარტო თავის-თავის დასაკმაყოფილებლად და არა ნათესავეების და მოყვასის შესაწევნად. არც მწვენიერი გაწყობილობა და დამოკიდებულობა ექმნებოდათ ხალხს ერთმანეთში; არც ძალიან ინაღვლიდა კაცი გაუმჯობესობაზე საყოველთაოდ მდგომარეობისა; არც არაფერი ინტერესი იქმნებოდა, რომ კაცს ენაღვლა სხვა და სხვა მეცნიურ საგნების მოგონებაზე რომ ახალ თავობისთვის ადვილი ცხოვრება მიენიჭებინა. მაგრამ სუყველა გონიერი კაცი დარწმუნებულია, რომ უთუოთ მიიღებს ღვთისაგან სასყიდელს.

ამის გამოა, რომ კეთილი მორწმუნენი და სახელ გენსაკუთრებით კათოლიკეთა ეკლესიები, აღჭურვილნი ამ მაღალი აზროვნებისა, მილიარდებს ხარჯავენ: საწყალის ხალხის დასახმარებლად, ახალ-

გაზდების გასანათლებლათ და ქალიწვილების გასათხოვრად *)

საქართველოში არც კი იციან, რომ ეკლესია არის დედა ყველა დავრდობილთა და ყოველ ჟამს დახმარება უნდა გაუწიოს დაჩაგრულ შვილებს. მართლაც ღმერთს ჩვენგნივ კი არაფერი ეჭირება; მაგრამ მისთვის სასიამოვნოა, და სასყიდელსაც მიიღებს ის კაცი, რომელიც დახმარებას უწევს მოყვას, ღვთის სახელით.

ახლა ჩამოვითვალოთ რანაირი დიდი განსხვავებაა კეთილ-სათნოებიან და უზნეო-გარყვნილ კაცთა შორის:

1) კეთილი კაცი წრფელად მოქმედობს, ბოროტს ერიდება, საფრხეს არავის უდგამს და ყველასთვის კეთილ მსურველია. ხოლო ბოროტი კაცს მუდამ მიზნად აქვს თავის მატერიალური ინტერესები, გარყვნილობაში ეფლება და სავსეა მატყუარობითა და ინტრიგებითა.

2) კეთილ-ზნობრივი კაცი მუდამ ეწინააღმდეგება გრძნობიერებას, უყვარს მორჩილობა ღვთიური კანონისა და სინდისით ცხოვრება. ხოლო უზნეო—მუდამ მიყვება თავის გულის წადილს, არ

*) დაწმუნებული უნდა ვიყოთ, რომ საქართველოში სრულიად მთისუბრთა პრესტიტუცია, თუ ეკლესიებს დახმარება გაუწიათ, მზითვის მიცემით, ხელმოკლე ქალიშვილების გასათხოვრად.

უყვარს ვინმეს ბრძანების ქვეშ ყოფნა და არც ვინმესგან დაძლევა.

3) კეთილი კაცი გულმოწყალეა: რაც თვით აქვს, უნდა, რომ ის სხვებსაც გაუყოს; მცირეზედ კი აყოფილია და სწამს, რომ გაცემა უფრო კარგია ვიდრე მიღება. ხოლო ბოროტი კაცი ხარბია, უფრო იმას ცდილობს, რომ მიიღოს ვიდრე გასცეს; უყვარს საკუთრება და პიროვნება.*)

4) კეთილი — მიზიდულია ღვთის და სათნოებისკენ; მას გლახაკა უფრო მიაჩნია ვიდრე მდიდარი და უმანკონი უფრო ეწყალება ვიდრე ძლიერნი. ხოლო ბოროტი — მუდამ ეძიებს თავის სარგებლობას, მუქთად არათერს გააკეთებს; ვისთვისაც სიკეთე უქმნია სამაგიეროდ ორეულ მოელის; ეფერება მძლავრებს და მდიდრებს ელაქუცება.

5) კეთილი — არარის ახალი ამბების მაძიებელი და მუდამ ერიდება ხალხში გამოჩენას და თავმოწონეობას. ხოლო ბოროტი კაცს ძალიან ესია მოვინება შეიტყოს სხვა და სხვა ქორები; უნდა რომ ყველანი მას აქებდენ და აღიღებდენ.

*) ღმერთმა ადღეკრძალოს ის კაცი, რომელიც სხვისგან მოცემულ სიკეთეს არ დაიფიწყებს და ეცდება რამე ნაიკათ მის გადახდას. ამის წინააღმდეგ უნდა ვსთქვათ, რომ დიდი გაუზრდელობაა და რიგის გარეოი უნამუსობაა რომელიც სხვის გადასცემას და გაქუცვას ცდილობს.

6) სათნოებას მუდამ მოსდევს: სიმშვიდე, სიმდაბლე, პატიოსნობა, სურგძელობა, გულკეთილობა და მტკიცედ დარჩენა თავის გადაწყვეტილობაზე*). ხოლო გარყვნილობას მოსდევს: შფოთვის და განხეთქილობის მოესველობა, ამპარტავნობა, თავქარიანობა, უწყალობა და ათასნაირათ შეცვლა თავის სიტყვისა.

7) პატიოსანი კაცის სული მუდამ აღშფოთდება და ძლიერ მოიწყენს რამე უკანონობისათვის**).

ხოლო რომელსაც გაქვავებული აქვს გული და ჩაფლულია გარყვნილობაში ყურადღებას არ აქცევს თავის სულს და სინდის — რადგანაც თავისი ბოროტი მიდრეკილება მიაჩნია უმთავრეს ადსასრულად თავის არსებისა და მას თაყვანსა სცემს***).

*) სისრულე სათნოებისა და ზნეობისა გ.მთხისტება სულის გამარჯვებით ხორცზე. ანუ როცა განსჯას უმთხილეებენ ნებიერთ, უგელა გვარ სურვილს.

**) სულის მფლენებანი — როგორც სინარული, მწყუსტება სურვილი, ზიზღი, სირცხვილი და სხვ. გამთხისტება აკამტთუ მტყუდებით ვაცის სხეულის ასოებისა; აკამედ ხმის შეცვლითც და პირისხის ვაწიილებით და გაუვითლებით. ამის გამთა, რომ ჩვენ ხშირათ ვტყობულობთ სხვების სულის მდგომარეობას და ჭაზრებს.

***) როგორც დიდი, ტლახში, ამოლოლიო, ანა

ახლა გავიცნათ უზენაესი არსება:

ღმერთი არის დასაწყისი და დასასრული ყოველთა მყოფთა; წყალობითა მისითა დაბადებულია ყოველი რაიმენი და იფარავს მათ; აგრეთვე ძალუძს მათი განქარვება უკეთუ ნებავდეს.

ღვთის თვისებანი შემდეგია:

1) იგი არის უმაღლესად მეცნიერი—ამას ამტკიცებენ მშვენიერი შემკულობა ცისა და ქვეყნისა.

2) არის ყოვლად ძლიერი—რადგანაც მართავს ურიცხვ პლანეტებს და დედამიწას.

3) არის თავისუფალი—რასაც მოისურვებს იმას იქმს.

4) არის რიგის გარეთ გულკეთილი და კაცთა მოყვარე.

5) არის ჭეშმარიტი მსაჯული.

ღმერთი არის ძალა მიუწდომელი კაცის გონებისათვის, იგი ყოვლის შემომქმედია: მისგან სწარმოებენ სივრცენი სოფლისანი, კიდენი ცისანი, ზღვა და ხმელეთი, მზე და მთვარე. ერთი სიტყვით ყოველი ხილული და უხილავი. ღმერთმა, სრულმა არსმა, გააჩინა ოთხი უპირველესი ნივთიერება ესენი არიან: ცეცხლი, ჰაერი, წყალი და მიწა. კაცი ჰგონობს ამ შემომქმედებითი ძალას;

გონობს სამყაროს; ის ცხვეულები გარეგნული კაცობა გონობს სისხლგვს თავის სქცეულისა.

ჰხედავს ყოველ ჟამს როგორ აღმოსცენდების მი-
წიდან ბალახი, ან როგორ გამოიჩიკების წიწილი
კვერცხისაგან. მაგრამ ვერ შეუგნია, ვერ მისწლო-
მია მისი გონება ამ შემომქმედებითი ძალას.

ამისთანა შემთხვევაში ყოველი ადამიანის შვი-
ლი, თუ გინდ ქრისტიანი იყოს, თუ გინდ კერპ-
თაყვანისმცემელი, მუდამ, აღიმაღლებს გონების
თვალებს იმ ფრიად ერთ მიუწდომელი ძალისა-
დმი, რომელსაც ჰქვია ძალა შემომქმედებითი ე. ი.
ღმერთი.

როგორც თვინიერ სულისა, ანუ გონებისა,
კაცის სხეული არაფრად გამოსადეგი არ იქმნებო-
და; ისეც თვინიერ ღვთისა ყოვლად შეუძლებელი
იყო: დედამიწისაგან ნაყოფიერება, ტკბილი წყა-
ლი, შეზავებული ჰაერი, ცეცხლი დაუშრეტელი
და სხვა ჰკვიანური გაწყობილებანი და მოვლინე-
ბანი ცისა და ქვეყნისა.

ღვთის არსებობა თავ და პირველად გამოჩა-
ტულია, როგორც ვნახეთ: სულის მოქმედებით და
სხეულის ორგანოების მოწყობილობით; აგრეთვე
მტკიცდებო საყოველთაო სჯულითა, — რადგანაც
მთელ დედამიწაზე, თუ გინდ ავიღოთ განათლე-
ბული ხალხი, თუ გინდ ველური, თუ ურიები და
თათრები, თუ გინდ ინდოეთის მხარისა. სუყველა
მათჯნს დარჩენია თავიანთ მამაპაპებისაგან, მტკი-
ცედ ჩანერგილი გონებაში, შიშბ და მსახურება
ღვთისა. თითოეული მათგანი, რასაკვირველია, თა-

ვისებურად სწირავს მას მსხვერპლს.

აგრეთვე, ძველი დროიდანვე, მამაპაპური ჩვეულობით, ყველა დედები ცდილობენ, რომ თავიანთ კალთაში მჯდომარე შვილების გულში აუხოცველად ჩანერგონ: „რომ ღმერთი არის გამჩენი ცისა და ქვეყნისა, არის უფალი ყოველი რაიმეთა. ჩვენ ვართ ამ ქვეჩანაზედ, რომ ვსცნათ იგი, შევიყვაროთ, ვემსახუროთ და ამ საშვალეებით მივიღოთ საუკუნო ბედნიერება“.

ნუ თუ, დედა მოატყუებს თავის შვილს?

შვილი დედისათვის, რასაკვირველია, არის საგანი: მთელი ფიქრისა, ზრუნველობისა და სიყვარულისა; რომლისთვინაც თავის სიცოცხლესაც არ დაზოგავს. მაგრამ, რადგან დედა არის უძლური და ვერ შეიძლებს შვილის გაბედნიერებას, მას ასწავლის, რომ მიმართოს უზენაეს ძალას.

ეს ყველასთვინ ცხადია, სარწმუნოება გამოგონილი რომ ყოფილიყო, მაშინ აქნონამდი გაქრებოდა კვამლივით—რაღვანაც კაცობრიობა, დასაწყისიდანვე სოფლისა, თან და თან შედის განათლებაში.

მეორედ, ღვთის არსებობა მტკიცდება: როგორც კანონიერი წყობით ცისა და ქვეყნისა; ისეც ლამაზი და სიმეტრიული მოწყობილობით: კაცის სხეულისა, პირუტყვებისა, ფრინველებისა და მცენარეებისა.

მაგ. ავილოთ ყურძენი ან ბროწეული, თუ გინდ ვარდი. რა მშვენიერ სილამაზეს წარმოადგენენ?! რა ნაირი მჭიდრო-სიმეტრიული წყობით და ყველანაირი ხელობით შემკული არიან *). ავილო ახლა ფრინველთაგანი: ფარშავანგის კული შემკულია სხვა და სხვა ფერის ბუმბულებით და მარავოსავით გადაიშლება ხოლმე; სამოთხის ჩიტის და არაფერადის სილამაზე ხომ სულ გააშტერებს კაცს; იხვი, ბატი, ვარხვი... ამათ თითებსა და თითებ შუა გადაჭიმული აქვთ თხელი ტყავი და ჩინებულად ცურვა იციან და სხვა. მაშასადამე, ყოვლად შეუძლებელი იყო, რომ ამ გვარი რაიმენი თავითვისით გაჩენილიყვნენ უცაბედათ. ბუნება მუდამ ემორჩილება უზენაეს სურვილს. ქვეყანაზე არავი თარი მოვლენა არ ხდება თავითვისით, ვინც გააჩინა ელემენტი, იგივე მართავს მას.

მესამე დამტკიცება ღვთის არსებობაზე.

როცა ვხედავთ რომელიმე, ახალგამოგონილ მანქანას, რასაკვირველია აღვიძრებით ცნობის მოყვარეობით, რომ შევიტყოთ — რა მხარეზე იყო გაკეთებული? ვის მიერ იყო გამოგონილი და რა მიზნისათვის?**) უცქველია, სულელობა იქმნებოდა,

*) შესანიშნავი კიდევ ისაა, რომ კაცია არა დრკს არ ასხამს ხეხილების ძირში თაფლსა, მაგრამ მათი ნაყოფი მშვენიერ სტკებებს გამოსცემენ.

**) ბევრიც კი რცა ჰიწვლად უმზესს რამე სკანს, მაშინვე კითხულობს რის მქნისიად?

რომ ვინმეს ეთქვა ამ გვარ მაშინას: არც გამოშ-
გონებელი ყავს, არც ამშენებელი და არც არა-
ფერი მიზნისათვის არისო.

აგრეთვე უნდა ვსთქვათ, რომ სხვა და სხვა
ნიშნებით შეიტყობება დაფარული საგნები. მაგ.
როცა კაცს მაჯა უცემს, ეს ნიშანია სიცოცხლისა;
კვამლი არის ნიშანი ცეცხლისა; მშენიერი თხუ-
ზულებანი სიბრძნისა. მაშასადამე, როცა უყურებთ
დედამიწის საოცარ შემკულობას და გაჩენილების
მოძრაობას. მაგ. ფრინველებს აქვთ შესხმული
ფრთები, რომლითაც ჰაერში ფრინავენ; თევზებს
სუყველა მოწყობილობა აქვთ წყალში საცურად.
ერთი სიტყვით, პაწია მცენარესაც კი აქვს რაიმე
საიდუმლობრივი მეხანიზმა, რომლის საშვალით —
ამოდის დედამიწიდან, იზდება, გამოსცემს ნაყოფს
რომელიმე მიზნისათვის და შემდეგში ხმება... ესენი
კარგად გვიმტკიცებენ, რომ საჭირო იყო უნაღ-
ლესი მეცნიერება მათი გასაჩენად, რადგანაც ძლი-
ერ ბევრად გადააჭარბებენ კაცის გონებას და
ხელობასაც.

ავიღოთ ახლა ცხოვრებაზე ამა ქვეყნისა: კაცი
ცხოვრობს, მაგრამ არ არის მიზეზი თავის-თავის
გაჩენისა; რამე საგანი არსებობს, ხოლო თავის-თა-
ვად არაა გაკეთებული. მაშასადამე უნდა ყოფილ-
იყო ჯერ ვინმე, რომ უპირველესი ცხოველები
გაეჩინა და შემდეგ მათ წარმოეშობათ თავიანთი
გვარისა.

მეოთხედ მტკიცდება ღვთის მყოფელობა ცნობით სრული არსისა.

როცა კაცი შედის გასაცნობათ თავის თეზისა, მაშინ უეჭველად შეამჩნევს: თავის უძლურობას, განსაზღვრულობას და უსრულობას. მის შემდეგ დარწმუნდება, რომ მაინც და მაინც ბევრი არაფერი კოდნია, ბევრ რამეებში ცდება. რადგანაც აკლიამას სინათლე განსჯისა; სავსეა ექვიანობითა და ადვილად ტყუვდება, რადგანაც მოწყვეტილია ჭეშმარიტებისაგან.

ყველა მოქმედებას მოსდევს ჰიპოტეზური მოწინაღმდეგობა. მაგ. მეცნიერულ—უგნურობითი მოქმედება; სრულს—უსრულო, სიმართლეს—მატყუარობა, თავდაბლობას—ამპარტავნობა, სიკეთეს—სიბოროტე, კანონიერს—უკანონობა და სხვა. მაშასადამე, კაცი თუ უსრულოა, უნდა იყოს ვინმე განუსაზღვრელად სრული; კაცს თუ აკლია მეცნიერება და ბევრ საქმეებში ცდება, ამის წინაღმდეგ არის, უეჭველია, ვინცაღა ყოვლად ბრძენი და შეუცდომელი; კაცი თუ უკანონოთ და უსამართლოთ იქცევა—უნდა იყოს ვინმე მართლმსაჯული. ამას კარგად გვიმოწმებს ჩვენ ზნეობრივი კანონი, (სინდისი) რომელიც აღბეჭდილია ყველა კაცის გულში, თუ გონება დახშული არ აქვთ გარყვნილობითა. მართლა, რომ ღმერთი არ არსებობდეს, მაშინ ამაო იქმნებოდა ზნეობრივი სჯულის დაცვა—რადგან გარყვნილობა მუდ მ დარჩებოდა დაუსჯე-

ლად; ხოლო კეთილი სათნოება უსასყიდლოდ.

როგორც დავრწმუნდით, სუყველა გაჩენილებს აქვთ თავიანთი აღსასრული და ცალდებულობა. მაგალითად: მზე სითბოს და სინათლეს იძლევა; ხეხილები თავიანთ ნაყოფს გამოსცემენ; ვარდები ყვავილებს. ერთი სიტყვით უბრალო ბალახიც კი სნეულობის გამკურნავი რამაა*). მაშასადამე ადამიანიც უნდა გაჩენილი იყოს რამე აღსასრულისათვის და სულიც უკვდავი უნდა იყოს უთუოდ; თორემ კაცი, მართლა, გაჩენილი რომ იყოს უმიზნოდ ე. ი. მარტო საჭმლისათვის და სიამოვნებისათვის, მაშინ საჭირო არ იყო: კაცობრივი განსჯა, სინდისი, შებრალება მოყვასისა და კაცი იქმნებოდა როგორც ერთი უმიზნო ცხოველი.

მეხუთე დამტკიცება მყოფობასაზედა ღვთისა. როდესაც ვნახავთ ერთს საათსა, ანუ ერთს ხატსა, ანუ რომელიმე სახლსა, მით გულის ხმას ვჰყობთ, რომ ყოფილა ერთი ოსტატი მესაათე, რომელსაც გაუკეთებია ეს საათი; ერთი მხატვარი, რომელსაც დაუხატია ეს ხატი და კალატოზი, რომელსაც აღუშენებია ეს სახლი—რადგან, თუ ამ

*) აქ ისიც დაუმეტათ, რომ თუ ვინა—მინერალნი წყლები, რომელნიც ბუნებითადადამადიან დედამიწიდან გამკურნავის თვისება აქვთ ნაირ-ნაირი სნეულობისათვის.

ხელოვნები მკოდნე ოსტატნი არ ყოფილიყვნენ: არც საათი გაკეთდებოდა, არც ხატი დაიხატებოდა და არც სახლი აშენდებოდა. ამავე ნაირად, როდესაც ვხედავთ ცასა, ქვეყანასა, მზესა, მთვარესა, ვარსკვლავებსა და ესრედ საკვირველს მოწყობილობას და დამოკიდებულებას ერთმანერთთან, ამით მაშინვე გულის ხმას ვჰყოფთ, რომ მაშასადამე არის ერთი უზენაესი არსი, ე. ი. ღმერთი ყოვლის შემძლებელი და ყოვლად ბრძენი, რომელსაც ესე რაიმენი გაუჩენია, გაუწყვია ესრედ საკვირველად და ინახავს მათ გაწყობილადვე. რადგან თუ საათი, სახლი და სხვაც არ შეიძლებოდა რომ თავის-თავად და უოსტატოდ გაკეთებულ იყვნენ, ამაზედ უფრო შეუძლებელია რომ: ცა, ქვეყანა და რაიც ცაში და ქვეყანაზე არიან, თვინიერ ღვთისა, თავის თავად ქმნილიყვნენ. ესეც ცხადია, რომ თავის-თავისათვის მყოფობის მიცემა არც ერთს საგანს არ შეუძლია—რადგანაც ჯერ ვინმე უნდა იყვეს, რომ შეიძლოს ქნა რაიმისა. (e nihilo nihil) არაფერს—არაფრის გაჩენა შეუძლია. მაშასადამე სულელობა იქმნებოდა, რომ ვინმეს ეთქვა: საათი და სახლი უოსტატოდ, თავის-თავად გაკეთებული არიანო. უფრო მეტი სულელი და პირუტყვი იქნებოდა ის კაცი, რომელიც უარს ჰყოფს მყოფობასა ზედა ღვთისსა და იტყვის, რომ თავის-თავად იყვნენ ქმნილნი: ცა, ქვეყანა, ანუ ისინი რაიც ცაში და ქვეყანაზედ იპოვებიან.

როგორც ვიცით სუყველა ნივთიერი არსი განხრწნაღია. მაგალითად: რკინას ჟანგი შესჳამს, ხე ფუტურღება, ხიღი ლღება, სამოსი ცვღება და სხვა. აგრეთვე რაოდნათაც მაგრათ გაკეთებულნი კვითკირის შენობა, ანუ რკინის გზა, ანუ რომელიმე მაშინა, თუ არ ეყოღება მას პატრონი და შემნახველი, ჩქარა ირღვევა და ფუჭღება. მაშასადამე ქვეყანა და თუ სხვა მსგავსი პლანეტები და ვარსკვლავები, მათი მოძრაობანი და მიმართულობანი ერთმანეთთან, ქვეყნის გაჩენის აქეთ, მუღამ ისე მტკიცედ და შეუცვლელად ჰგებენ, რომ ხუთი ათასი წლის უწინ თითოეულს დღეს, მზე და მთვარე როღელს საათზე და მინუტზე ამოღიოდენ და ჩადიოდენ ხოღმე, დღესაც იმავე მინუტში ამოღიან და ჩადიან, ე. ი. არას დროს იოტისოდენი ცვლიღება არ მისცემიათ მათ და განხრწნელად არსებობენ მუღამ *). ესენი ცხადათ ამტკიცებენ, რომ არის ერთი ყოვლის მპყრობელი არსება და პატრონი ცისა და ქვეყნისა რომელსაც ვითარცა გაღჩენია არა რაისაგან და გაუწყვია ესენი, იმავენაირათვე ინახავს და ჰმართავს მუღამ

*) აგრეთვე დედამიწაზედაც აწავითარი შესანიშნავი ცვლიღება აწ მომხდარა, წადგანაც ეკვბტუღების შესახული აქეთ სავი ათასი წლის: პურის ზობადი, განათი, კაცის და პირუტუღების მუმიები... რამდენათ აწავითარი განსხვავება აწ აქეთ აწმუღსავს.

თუ ამათ და თუ სხვა ყოველთა რაიმეთა. ამის-
თვინაა ნათქვამი წმიდა წერილებში: (Coeli enar-
rant gloriam Dei) „ცანი უთხრობენ დიდებასა ღვთი-
სასა და საქმეთა ხელთა მისთასა მიუთხრობს სამ-
ყარო“.

აქედან ვხედავთ, რაც ღვთისაგან გაჩენილია
იმართება და მის მფარველობის ქვეშ ჰგვიბს, მუ-
დამ არის: უმაღლესად მეცნიერული, საკვირველად
შემკული, მაგარი და სამუდამო; ხოლო რაც კა-
ცის ხელიდგან კეთდება: ყველა ცვალებადია,
დროებითი და არაფრად გამოსადეგი. მაგრამ არიან
ჩვენ შორის იმისთანა უსვინდისოები, რომელთაც
არც რამის გამოგონება შეუძლიად, არც არსებო-
ბის გამოყენება და ამბობენ, ვითომც ღმერთი არ
არისო და ყველაფერი თავის-თავად წარმოსდგა
ბუნებითადო. ეს ჯერეთ ეწინააღმდეგება მეცნიე-
რების დამტკიცებას, რომელიც ამბობს: „ჩვენი
დედამიწა პირველში ყოფილა ცეცხლის შარი და
შემდეგში გამქრალა და განახშირებულა მაშასა-
დამე, მასზე ყოვლად შეუძლებელი იქმნებოდა რაი-
მე ორგანიული ცხოვრება. ამის შემდეგ სიბრყვე-
არა, რომ ვინმემ თქვას—კაცი, პირუტყვი, მცენა-
რები და წყალი განახშირებულ დედამიწაზე თავ-
ვის-თავად გაჩნდნენო?! *)

*) რატომც ძველი აღთქმა მოგვითხრობს. მზე, პირველში გაუჩნული, უძრავი პლანეტა ყოფილა. რა

ეროი ნივთი, რომელსაც სასარგებლო მიზანი აქვს, რასაკვირველია, გაკეთებული იქმნება ჭკუაგონებით და არა უცაბედად. მაშასადამე მოვიგონოთ კაცის აგებულობა, რომელიც შემკულია უმრავლესი, მეხანიკური მოწყობილობით ყველა ორგანოებისა. მაგალითად: თვალები, რადგან სუსტი ორგანოდ ითვლება, დაფარულია ქუთუთებითა, რომ საჭიროების დავარ გააღოს და დახუჭოს; ზედ წამწამები აქვს შესხმული, რომ დაიცვან თვალები: მტვერისაგან, კვამლისაგან და სხვა. ამის გარდა, ღობესავით აქვს გაკეთებული წარბები, რომელნიც იცვამენ თვალებს მავნებელ ოფლისაგან. გადავიდეთ ახლა ყურებზე, რომელნიც ითვისებენ ათასგვარ ხმებს და სიმღერებს, მაგრამ მაინც არ იმსება-კბილები წინ აღესილია მოსაჭრელათ; ძირში კი დასაფქვაავათ და დასაღეჭათ. მთელი ყანყრატო და ცხვირის ნესტოები კაცისა მოფენილია თმითა, რომ შეაკავოს პირში მიმავალი მიკრობები და ბაცილები, რომელნიც მილიონებითა დაცურავენ ჰაერში. მოვიგონოთ აგრეთვე პაწიანა, რომელიც ხმოან კლაპანათ ემსახურება ლაპარაკში დიდ ენას... ამის შემდეგ უნდა დავეკითხოთ ამ გვარ ჭკუა საწყლებს: ვინ გააჩინა ეს ბუ-

ღისაც დმუკთმა ბრძანა: „იქმნას ჩათელი“, მაშინ ზღ-ნეტმა დაწიოთ გაჩადება და მისი სხავეები მოეფინა მთელ ქვეყნიერებას.

ნება? და ვინ მისცა კაცს საშვალეობა ცხოვრებისა? საჭიროა ამისთანებმა ხშირად შეხედონ უმაღლეს მეცნიურ მოწყობილობას ცისა და ქვეყნისა და დარწმუნდნენ, რომ ყოფილა ვინცაღა მათზე უფრო მეცნიერი და ძლიერი.

ზოგიერთი პსიხოლოგები სულის არსებობას პირუტყვშიაც ფიქრობენ—რადგან ტვინს მიაწერა-
მენ სულის თვისებას, ვითომცდა ატომ-მოლეკულე-
ბის საშვალით ტვინში იბეჭდებოდეს ჰაზრები, ეს
ჯერ ყოვლად შეუძლებელია, რადგან მაშინ რო-
გორღა იხატება: სინათლე, სიცხოველე, ფერები,
გემო, ხმა და სუნიც?! მეორეთ, როგორც მტკიც-
დება, სუყველა სხეულის ნაწილები და ტვინიც
დრო გამოშვებით იცვლებიან და განახლდებიან.
ეს შემდეგიდანაც მტკიცდება: ერთს ახალგაზდა
მტრედს, ფეხის ძვალზე, გარეშემო გაუკეთეს პა-
წია ბეჭედი. ცოტა ხნის შემდეგ ეს ბეჭედი და-
ფარულ იქმნა სრულიად ხორციით. ერთი-ორი ძვის
შემდეგ, იგივე ბეჭედი აღმოჩნდა ფეხის ძვლის
ჩილში. მაშასადამე, ის მტრედის ფეხი, რომელსაც
ბეჭედი ქონდა მოჭერილი, სრულიად გაჰქრა და
მის მაგიერ სხვა ფეხი გაჩნდა. ამის გამო უნდა
დავრწმუნდეთ, რომ კაცის სუყველა ორგანოების
მატერიები და ტვინიც მალ-მალე იცვლებიან. მარ-
თალია, კაცის ტვინი ირყევა იმ დროს, როცა სუ-

ლი წარმოდგინებს და აღბეჭდილობას იქმს, მაგრამ ამით მას არ მიეწერება უმაღლესი თვისება; ხოლო კი ითვლება სულის შიგნეულ ორგანოთ, როგორც თვალები გარეგან აღბეჭდილობისათვის *).

არიან იმისთანა ვაჟბატონებიც, რომელთაც გაუგიათ გისტოლოგიებისაგან ვიფომც: *ovinis coelula è coelula*, მაგრამ კი არ დაფიქრდებიან, ეს საწყლები, რომ მათ ქონდეს ერთი ვაგონი პროტოპლაზმის კლექტები ვერ შეკრიფავდენ არამც თუ კაცს, არამედ პაწია პირუტყვსაც. კლექტებს, რასაკვირველია, ჭკუა-გონება არ აქვთ, რომ ასე მოხერხებულად და მეცნიერულად მოეწყოთ კაცის მაშინა და იმავე დროს მიეცათ მისთვის სულიერი განსჯა.

ან პირუტყვებს როგორღა აღუნიშნეს, რომ ერთ გვარს რქები ექმნებოდა თავის დასაცავათ? მეორეს უშველებელი კბილები, ვეშაპს ძლიერი კუდი და სხვა. ან მცენარეებს როგორ აღუნიშნეს, რომ ერთს ვაშლი უნდა მოესხა? მეორეს ბრეწეული? მესამეს ყურძენი... რომელნიც თავიანთი სიმეტრიული და საკვირველი შემკულობით გადააქარბებენ კაცის ხელობასაც. თუ გინდ წარმოვიდ-

*) სულის ორგანოებათ ითვლებიან: კაცის თავი, გული და მუცელი. თავი ითვლება ორგანოთ განსჯისა; გული უმაღლესი კანონებისა (სიხარული, მწუხარება და სხვა) ხოლო მუცელი პირუტყულ სიამოვნებისათვის.

გინოთ, რომ კლექტებს ამისთანა თვისება აქვს. მერე ვინ გააჩინა ეს პირველი, საძირკველიანი კლექტები? ვინ აასხა პირველი კაცის გვამი თუ გინდ თიხისაგან, თუ გინდ იმავე კლექტებისაგან? რასაკვირველია იმავე უზენაეს არსებამ. მისცა აგრეთვე კაცს სიცოცხლე და საშუალები ჩამომავალოების გასამრავლებლად.

დარვინისტებს გაუჩხრეკიათ მაიმუნის სკელეტი (ძვლები) და აღმოუჩენიათ სიმსგავსე კაცის სკელეტთან. რის გამო, ამბობენ: „კაცი წარმოიშობა მაიმუნისაგანო.“ ჯერ ეს ეწინააღმდეგება ბუნებრივ წყობილობას, რადგან სუყველაფერი გაჩენილია, ამ ქვეყანაზე, რაზე მიზნისათვის. მეორედ უნდა ვსთქვათ, რომ ანატომიური შენობა კატის სკელეტისა ისე ემსგავსება ლომისას, რომ ძვლები მეორესი, მხოლოდ წარმოადგენს გადიდებულს კატის ძვლებთან. მაშასადამე, უგნურობა არა კაცმა რომ სთქვას: ლომი წარმოიშობა კატისაგანო?! მართალია, აფრიკაში სადაც ველური ცხოვრებაა, უპოვნიათ ერთ გვარი მაიმუნი, რომელიც გარეგანი შეხედულებით ცოტათი ემსგავსება კაცს, მაგრამ ამისთანებს: ნიკაპი სრულიად არ აქვთ; ლაპარაკის მაგიერ ჭყავიან კატასავით, გძელი კუდი და ფეხები ჭინკას მიუგავთ, სულის თვისებანი, ხომ სრულიად არ მოეძვეებად,

ამ გვარი მაიმუნები ძალიან იშვიათია და ამის-

თანა (monstrum) ბუნების წინაღმდეგობა უნდა მი-
ვაწეროთ ისევ კაცის რიგის-გარეთი გარყვნილობას*).

ზოგიერთიც თავს იხეთქავს, რომ რამე ნაირად
შეიტყოს უმაღლესის არსებობის გაჩენაზე. ეს ჯერ
ყოვლად შეუძლებელია — რადგანაც კაცის გონება
განსაზღვრულია ე. ი. მეცნიერებასაც აქვს თავის
საზღვარი, რომლის იქით მისთვის გამოუცნობელი
საიდუმლო რამაა. მაშასადამე ამისთანები ემსგავსე-
ბიან იმ გვარ-მხეც-ნაღირ კაცს, რომელიც პირვე-
ლად უმზერს რამე საუცხოვო მაშინას და კი არ
ცდილობს მის გაცნობას და გარემოების შეტყო-
ბას — თუ რა მიზნისათვის იყო გამოგონილი. ხოლო
ძალიან კი აწუხებს მას ცნობის მოყვარეობა, რომ
შეიტყოს: ამ საუცხოვო მაშინის, გამომგონებლის
მამა სად დაიბადაო?

მაშასადამე, კაცს ჯერ არ გაუცნია კარგად
თავის თავი და მთელი ქვეყნიერობა და პირდაპირ
ვხება უმაღლეს არსებას.

შართლაც, ქვეყნიერობაზე ბევრი საიდუმლო-
ებია, რომ კაცის გონება ვერ მიმწვდარა. მაგალი-
თად რა არის? ანუ რას ნიშნავს ქექა-ქუხვილი და
მეხის ჩამოვარდნა?!

*) ძველ აღთქმაში ღვთისკან შეჩვენებულია და
დაწვევლილია ის კაცია, რომელიც პირუტყვთან სჯემს
დაიჭრს.

რეს უნდა მივაწეროთ, თუ არ ღვთის რისხვას, საშინელი მიწის ძერა?! რომლის მიზეზით ურიცხვი ქალაქები, უცაბედათ, ინგრევიან და ხალხი ასი ათასობით იყლიტება და თუ მათგანი ცოტაოდე გადარჩებიან სრულიად ლატაკლებიან*).

ჯერ უბრალო სიზმარიც გაუგებარი რამაა კაცისთვის. მაგალითად: კაცს სძინავს, ყველა ორგანოები შეჩერებულია; მაგრამ კაცი ხედავს სიზმარში საუცხოვო რამეებს, ხელს შეახებს და რომ გამოიღვიძებს ყველაფერი აღბეჭდილი აქვს გონებაში. ამბობენ სიზმარი **ობიექტიური** აღბეჭდილობისაგან ხდება. მაგრამ ბრძებს მიდღემში არ უნახავთ ქვეყნიერობა, ხოლო სიზმარში ნახულ რამეებს აშკარად მოგვიტხრობენ. ან როგორ მოხდება ხოლო მე Somnabulisma (მძინარის სეირნობა) მძინარე კაცი; თვალე დახუჭული სდგება ხოლო ლოგინიდან: სწერს, კითხულობს, ადის სახლის სახურავზე მიღების საშვალით, და სეირნობს ძლიერ გაისაცდელიანი ადგილებზე.

პანტეიზმები ამბობენ: „თვითან ბუნება ღმერთიაო.“ როგორც ყველა გონიერ კაცს სწამს—ღმერთი არის ერთი არსება და არა ყავს მსგავსი ვინმემეორედ იგივე ჰქვების უკუნისამდე; მესამედ არის

*) აქ უნდა მოვიგონოთ, ძველ აღთქმაში, იონას წინასწარმეტყველი, რომელიც გაგზავნილი იყო ღვთისაგან ნინევიასი ქვეყანას. ქდაგებათ: „რათა ცოდვათაგან თვისთა მოქცეულნი შეინანებდენ და არა ირისხონ ღვთისაგან და ქლაქი მათი მათზედა არ დაემხოს“ ...

მარტივი არსება, შეუცვლელი და ყოვლის მპყრობელი.

გადავიდეთ ახლა ბუნებაზე და ავიღოთ ჩვენი დედამიწა, რომელიც არ არის ერთად-ერთი, რადგან მსგავსი პლანეტები ურიცხვნი არიან. მეორედ, არ ჰგვიებს უკუნისამდე—რადგან განხრწნაღია, მესამედ, არ არის მარტივი, რადგანაც, როგორც ქიმიკოზები ამტკიცებენ, სხვა და სხვა მადნებისაგან შემდგარია *). მეოთხედ, მუდამ შედგინებით იცვლება და მეხუთედ, არ აქვს უფლება, რომ თავის-თავად წარმოშობოს ნაყოფი, თუ დახმარებას არ გაუწევინ: მზე, წვიმა და ქარი. მაშასადამე ნუთუ უგუნურობა არაა, რომ ვინმემ ქვეყანას ღმერთად უწოდოს?!

ზოგს ფული მიაჩნია უმთავრეს არსად და მას თაყვანსა სცემს. მაგრამ კი არ ფიქრობენ: ვინიცობაა, პურის მოსავალი რომ არ იქმნეს, ოქრო, უეჭველია საქმელად არ გამოადგებათ. ჭკუა-გასაჭრელ ჰაზრით, ძვირფასი მეტალები ღვთისაგან, განგებ არიან გაჩენილნი კაცის სასარგებლოდ. რამოდენა ათასი წლობით შრომობენ ქიმიკოზები, რომ რაიმე ხელოვნებით შეაზავონ: ოქრო, ვერცხლი თითბერი, მაგრამ ვერ შეიძლეს და ვერც

*) ქიმიკოზებმა გამაჯკვიეს, რომ ყოველ პლანეტები შეიცვამენ იმავე სამოცდაათ ელემენტის ატომებს, რომლითაც შემკულია ჩვენი დედამიწა.

შეიძლებენ — რადგან ამ გვარი მეტალები ბუნებითად ჩნდებიან დედამიწაში ერთგვარ ქლემენტისაგან, ე. ი. არ არიან შედგენილნი სხვა და სხვა მადნებისაგან.

ფულს, თავი-თვისით, დიდი მნიშვნელობა არ აქვს, მაგრამ სიადვილისათვის კაცის ცხოვრებისა უსაჭიროესია. წარმოვიდგინოთ, ერთი გლეხი კაცი, რომელსაც მოუტანია ქალაქში ერთი ურემი შეშა და მის მაგიერ სურვილი აქვს შეიძინოს: პური, შაქარი, წულები და სხვა. რამოდენა დროს დაკარგავს საწყალი კაცი და რა დიდ შეწუხებას და შრომას გასწევს: მანამდი ერთ ურემ შეშას გასცვლის ზემოხსენებულ ნივთებში?! მაშასადამე უნდა დაფრწუნდეთ, რომ ფული გამოსადეგია მართო ცხოვრების ჩარხის სატრიკლებლად და არა თაყვანისაცემლად.

სუყველა კაცის განსჯა ერთი გვარისაა, მაგრამ სხვა და სხვა სახით ხმარობენ მას.

ბევრია ჩვენ შორის წარჩინებულნი პირნი და მეცნიერნიც, რომელნიც კარგათ ცნობენ უმაღლეს არსებას მაგრამ მათთვის სასარგებლო არა ღვთის რწმენა და სინდისით ცხოვრება: რადგან მათი ზნეობა ძლიერ დაცემულია და ბოროტი გულის თქმას უფრო მისდევენ, ვიდრე სინდისის ჩაგონებას. ერთი მხრით ღვთის ბრძანება, მათ ნებას არ აძლევს: სხვის

წაგლეჯას და უსამართლოების ჩადენას; მეორე მხრით ბოროტი მიდრეკილება, რომელიც ჩვეულობის გამო, ბუნებად გადაქცევიათ, თხოულობს სახსარს. ესენი, რასაკურველია, აწმყო სიამოვნებისათვის მსხვერპლად სწირავენ შორეულ საუკუნო სიხარულს. ამის გამო უარს უოფენ თავიანთ გამჩენს და მიეშურებიან, უსამართლოების საშვალით, ფულის შეძენას, რომ დააკმაყოფილონ თავიანთი ბოროტი მიდრეკილებანი. აქ უნდა ვსთქვათ, რომ რა რიგის გარეთ უნამუსო და უმადური უნდა იყვეს ის კაცი, რომელიც ღვთის საბრძანებელში ცხოვრებდეს, მის გაჩენილთა და ნაშრომთა შორის; მუდამ მის მფარველობის ქვეშ ჰგებდეს და მაინც არ ირწმუნოს მისი წმიდა სახელი?! უმადური კაცის მსაჯული ძალლი იქმნება: რამეთუ, უკეთუ ერთი ძვალი გადაუგდოს მას კაცმა მადრიელობას გიჩვენებს; ხოლო კაცი რომელიც ღვთისაგან იღებს ამოდენა სიკეთეს: როგორც სულიერს, ისეც ხორციელს—მაინც უმადურია და კიდევაც გმობს მას.

ზოგიერთი მაწანწალები, რომელნიც თავიანთი უგნურობით და ზარმაცობით გაღატაკებულან, როცა უმზერენ სხვების სიმდიდრეს და პატიოსნობას, შურით აღელვებულნი, გმობენ ღვთის წმიდა სახელსა, რომ გამოიწვიონ მისი რისხვა დასაღუპავად ქვეყნებისა. გმობა დიდ შეურაცყოფას აყენებს ღმერთს, აგრეთვე პატიოსანი კაცის სულსაც ძლიერ აღელვებს; ძველ დროში, ჩააქვავენდენ ხოლმე ღვთის გმობელს...

ზოგსაც თავის მუცელი გაუხდია ღმერთად და მის დაკმაყოფილებას ცდილობს, სხვისი კი არ ენადვლება რა. იმას კი არ ფიქრობენ ეს ვაჟბატონები, რომ მუცელი განსჯას უნდა დაუმორჩილონ და არ პირუტყულ ინსტიქტს. კაცი, თუ თავის მუცელს აღორებს—ღორია, და თუ აქროლებს ქორია.

ზოგიერთი ტუტუციებიც ისევ ღმერთს აბრალებს ადამის ცოდვას. ამბობენ: „ღმერთმა, რასაკვირველია, იცოდაო, რომ კაცი უძლოური იყო და ადვილად შესცოდამდაო. მაშასადამე, რისთვის ჩაგდო იგი განსაცდელშიო.“ მათ ავიწყდებათ, რომ კაცი ღვთის შვილად წოდებულია და არა მონად. მაშასადამე, დასაწყისიდანვე სოფლისა კაცისთვის მიცემულიყო სრული თავისუფლობა, რომ სურვილისაებრ თვისისა: ამოერჩია კეთილიდან უკეთესი მდგომარეობა. *) ამის გარდა მისცა კაცს საშვალეები რომ წინაღუდგეს ბოროტ-გულის თქმას. ეს მტკიცდება ღრმად გრძნობით, რადგან მაშინ რისთვის დაედებოდა კაცს ზნეობრივი კანონები? რა სარგებლობა ექმნებოდა ჩაგონებას? რა გამოსადექი

*) ღმერთს, რასაკვირველია სურვილი ქონდა, რომ ადამი დაემორჩილებოდა და არ ექაშა ადკრძალუდი ხილი. მაგრამ, ცოდვის ხათრით, ადამმა გადაადგა ღვთის ბრძანებას და სხეული სუფს არ დაუმორჩილა.

იყო: დაჯილდოება, მუქარი და სასჯელი, თუ კაცს არ ექმნებოდა სრული თავისუფლობა. მაგრამ ადამის ცოდვა, ღვთის შეწყევნით, შეეზღუდა ყოველი ძალღონენი რადგან ამ მიზეზის ზამო, თვითონ უფასო ჩვენი იესო ქრისტე განკაცდა და გვასწავლა ჩვენ გზა ცხოვრებისა. ქრისტეს დაბადებამდე, ბევრი ბრძენნი და ფილოსოფოსნი ცდილობდნენ მშვიდობის დამყარებას ქვეყანაზედ, მაგრამ ვერ შეძლეს—რადგან მათი მეცნიერება მოკლებულ იყო ღვთაებრივ ძალას. ხოლო ქრისტეს სახარებამ: აღანთო ლამპარი მშვიდობისა, დასთესა ჩვენში სიყვარული, გულისტანჯვა და შებრალება მოყვასისა. მის წინად ევროპაში, ბატონყმობის დროს, ძლიერი გარყვნილობა სუფევდა: რადგანაც მამაპაპების საზიზღარი გარყვნილობა მათ ჩამომავალთ: თითქოს ბუნებათ გადაექცათ და როგორც სუნთქვა საჭიროა კაცისათვის ისეც ბოროტზე მიდრეკილება გახდენოდათ უსაჭიროსი მოთხოვნილებად ამის გამო, ძლიერნი მუდამ ჩაგვრინდდნენ უძღურებს; ყიდდნენ ადამიანებს; ბატონები უღმობელად ეპყრობოდნენ თავიანთ ყმებს და ურემშიც აბამდნენ მიწის სახნავად, უწყალო ცეკით და ტყეპით. ერთი სიტყვით, სუყველა ბარბარისობას და უსამართლობას ჩადიოდნენ—რომ რამე სარგებლობა შეეძინათ თავიანთ ყმებისაგან. ეხლა კი, როგორც ვხედავთ, ყველა პატროსანი კაცი ცდილობს: უძღურების დახმარებას, მოყვასის განათლებას. ერთი სიტყვით

მისდევს სათნოებას, რომლითაც გამოიხატება სიყვარული ღვთისა და მოყვასისა. აგრეთვე აწარმოებს თავის საქმეებს საკუთარი შრომით.

სახარების სიტყვებია: „კაცად-კაცადმა იტვირთოს თავისი ტვირთი.“ ეს იმას ნიშნავს, რომ სუყველა კაცმა უნდა იშრომოს. ესეც უნდა ვიცოდეთ, რომ შრომას სულიერი და ხორციელი სიმდიდრე მოსდევს; ხოლო სიმდიდრეს: სწავლა-განათლება და წარმატება ამა ქვეყნისა.

ზოგი ჭკუით საწყალი ფიქრობს: „ღმერთი ვერ შეძლებსო, რომ განკითხვის ღღეს, გაარჩიოს თითოეული კაცის ცხოვრებაო — რადგან დასაბამიდან ქვეყნისა რამდენიმე ასი მილიარდი მომკვდარანო.“ ამისთანებს ჩვენ უნდა უთხრათ, რომ ღმერთი ყოველის შემძლებელი და მეცნიერია, მას ყოველი აწმყოდ აქვს, მაშასადამე, არამც თუ შეუძლია ანგარიში მოითხოვოს თითოეულისაგან, არამედ მოხივარსაც დაისწრებს — რადგანაც ყველა კაცს აქვს თავის უმანკო, მარტივი სული, რომელიც მიდღეში არ ტყუის და პირველი დამბეზლებელი ის იქმნება.

შესანიშნავი მართლა, კიდევ ისაა, რომ დედამიწაზე ათას-ხუთასი მილიონი ადამიანი ცხოვრობს და თითოეულ მათგანი განირჩევიან პირისახით ერთმანეთისაგან და არ ემსგავსებიან მაგ- როგორც

ცხვრები ერთი-მეორეს. ეს იმას მოასწავებს, რომ თითოულს ჩვენგანს დაადგება, განკითხვის დღეს გასამართლება.

ერთი რუსის მწერალი, რომელიც შეჩვენებული იყო ეკლესიისაგან და საზღვარ გარედ გადავნილი. ძლიერ აღედგებულა რუსის სამღვდლოებაზე და მათი ჯინის ამოსაყრელად მაჰმადის მომხრე გამხდარა. ამის გამო, თავის ბრაზიანობით, დაუწყვია ბროშურების გამოცემა, რომლითაც უარს ყოფს იესო ქრისტეს ღვთაებრივ ბუნებასა... იესო ქრისტე, რასაკვირველია, სრული ღმერთი და სრული კაცი იყო. ეს თავ-და-პირველად, თავიანთ საკუთარის სისხლით, დაამოწმეს მის თორმეტმა მოციქულმა; აგრეთვე მთელი დედამიწა და განსაკუთრებით რომი (იტალიის ქვეყანა) მოაწყულიყო წამებულების სისხლით, რომელთა შორის, მომეტებული ნაწილი ურიობა შეადგენდა. როგორც ვიცით, პირველ საუკუნოებში მთელი ურიობა ორ ნაწილად განიყო: ერთი მცირე ნაწილი, რომელთაც გონება დახშული ქონდათ მატერიალური ინტერესებითა კეისარს მიემხრენ; ხოლო დანარჩენნი—იესო ქრისტეს მოძღვრებას. ახლა სამაგალითო ისაა, რომ მთელი გაქრისტიანებული ურიობა სულერთიან გაწყდა, მხოლოდ იმ მიზეზისათვის, რომ მოწმობდა იესოს ღვთაებრივ ბუნებას.

მაშასადამე უნდა დავეკითხოთ ამ რუსის მწერალს—რა ინტერესი იყო? ან რამ დაახარბა? ამოდენა ურიცხვი ურიობა, რომ თავი შეეწირათ იესოს სახელისათვის, გარდა იმისა, თუ დარწმუნებულნი არ ყოფილიყვნენ, რომ ამ გვარ საშვალთ მათ მოვლის სასყიდელი საუკუნო ბედნიერებისა?! *)

მეორედ, მტკიცდება იესოს ღვთაებრივი ბუნება მის ურიცხვი სასწაულ მოქმედებით: მკვდრების აღდგენა, ერთი შეხებით ბრძებისთვის თვალების ახილვა, პარალიტიკების განკურნვა. ქარს და ზღვას უბრძანებდა ხოლმე რომ დასცხრენ; ზღვაზე ფეხით დაიარებოდა და სხვა. მესამედ სუყველ ქრისტიანები ინათლებიან: სახელითა მამისათა, და ძისათა და სულისა წმიდისათანა. მაშასადამე ძე ყოფილა მეორე პირი წმიდა სამებისა— როგორც ვიცით, ღმერთი ერთია და სამი გვამი აქვს. ეს რომ შესაძლოა მტკიცდება შემდეგი მაგალითებითაც.

თუმცა კი ღვთიური არსება არ შეიძლება სისრულით გამოცხადდენ დაბადებულთა და ნივთიერი მაგალითებით, მაგრამ წარმოვიდგინოთ ერთი ტბა, რომელიც წინ წარმოვა და შესდგება ერთი მდინარისაგან და მდინარეცა იგი წინ წარმოვალს

*) მოხსენებულ მწერალმა თავისი არაფერი სთქვა, არამედ სხვის ნაშრომი რუსებს გადასცა მოსახლეობად.

ერთისა წყაროსაგან, რომელნიც სამნივეცა ერთი და იგივე წყალია. ამავე ნაირად, ვითარცა წყარო წარმოშობამს მდინარესა, აგრეთვე საუკუნო მამა წინ წარმოადგენს ძესა თვისსა; და ვითარცა წყარო და მდინარე წარმოშობამენ ერთსა ტბასა, ამნაირათვე მამა და ძე წინ წარმოადგენენ სულსა წმიდასა. არამედ მამა, ძე და სული წმიდა სამნი ღმერთი კი არ არიან, არამედ მხოლოდ ერთი ღმერთი და სამი გვამი, რადგან სამთავე გვამთა აქვსთ ერთი და იგივე არსება და ერთი და იგივე ღვთაებება. ავილოთ მეორე მაგალითი: მზე არის მშობელი ნათლის სხივისა, სხივი იშობება მზისაგან; მზისა და სხივისაგანაც გამოდის სიცხე, თუმცა კი ეს სამნი რაიმენი იპოვებიან მზეში, მაგრამ მაინც ერთია მზე და არა სამი.

ავილოთ მესამე მაგალითი. ჩვენ გვაქვს ერთი სული, რომელშიაც ვხედავთ სანს სხვა და სხვა ძალასა: გონებასა, ფიქრსა და სიყვარულსა. გონება შობს ფიქრსა—ეს არის ხატი მამა ღმერთისა და ძისა, სიყვარული წარმოდგომილი გონებისა და ფიქრისაგან—ეს არის ხატი სული წმიდისა.

აქ უნდა ვსთქვათ, რომ ყოველივე ესე მსგავსებანი და შედარებანი არიან სუსტნი და არა საკმაონი, იგი მხოლოდ გვაძლევს ჩვენ რომელსამე სუსტსა და უძლურს გულის ხმის ყრფასა და მცნებასა ყოველად წმიდისა სამებისა. რომელიც, რადგან არის ყოველად დიდი საიდუმლო და ჩვენი გონება გან-

საზღრულია, ამის გამო არ შეგვიძლია სისრულით შეტყობა მისი. მხოლოდ უნდა ვირწმუნოთ კი რადგან თვით ღმერთს გამოუცხადებია ესე, რომელიც არც მოატყუებს და არც მოსტყუვდება.

დასასრულში უნდა კარგად განვიზრახოდ მაშ, რა ყოფილა კაცი შედარებით ცისა და ქვეყნისა? რა მოკლე ხანია მისი ცხოვრება და რამოდენა ურიცხვი საუკუნოები უცდის მას მომავალში... ან რა არის ამ ქვეყნის: სიმდიდრე, ბრწყინვალება და პირუტყული სიამოვნება, თუ არ ამაოება-ამაოებათა?

ნუ თუ, კაცი ეხლაც არ დარწმუნდება, რომ ყოფილა ერთი ჭიანჭველა უძლური და საწყალი შედარებით ღვთისა ყოვლის მპყრობელისა?! *)

ჰოი—კაცო! იცან თავი შენი და შენი ღირსება.

Gloria in excelsis Deo!

1909 წ. თფილისი.

*) მართლაც კაცს ერთობ ამაყათ მიაქვს თავი, ხელ-
ღრ ერთი ზღვის დანახვაც დააწმუნებს მას, რომ შემ-
ცდარია ამ აზრში, როგორც სწილთ ერთი თვისის გან-
ძრევით ათას ჭიანჭველას გასრესს; ისეც ზღვა ერთის
ადგევებით, ერთის დანძრევით ათას კაცს შთანთქავს და
ათი აჟასის ნაშრომს განადგურებს.

17

3 631